

Baština Dusty Covers

The First Croatian Young Adult Novels

Croatian writers who, towards the end of the 18th century, stepped away from exclusively utilitarian children's literature, usually published their works on their own and patiently waited for the print run to sell out and to “get their spending back”, as Jakob Lovrenčić (1787–1842) put it in his book *Kratka deszet zapovedih bosjeh pripovedanya* [Short Narrations of God's Ten Commandments] in 1825. Only then could those authors venture to publish another title.

The 1840s saw the appearance of professional publishers, either well-off individuals or institutions, interested in publishing children's literature. They joined authors in issuing children's books and books for young adults. Publishers such as Franjo Župan (1783–1847), the first Croatian native bookmaker, tried to find a way to establish continuity in publishing children's books.

Župan issued the first part of the publication series *Prošastnost ugarsko-horvatska* [The Hungarian-Croatian Past] by Ljudevit Vukotinović (1813–1893), titled *Šitonoša* [A Squire] in 1844. The second part of the *Hungarian-Croatian Past* series, titled *Novi vojvoda* [The New Duke], also published in 1844, focuses on the historical events in Dalmatia in 1322. It comprises about half as many pages as the first part.

The story of *A Squire* is set in the time before, during and after the Battle of Mohács, which took place on 29 August 1526, and where the Turkish army, led by Sultan Süleyman the Magnificent, defeated the Hungarian and Croatian army led by King Ludovik II Jagelović, i.e. Louis II Jagiełło. After the battle, the Croatian Parliament decided to join the Habsburg Monarchy and to adopt the Austrian king, Ferdinand I.

The plot of the novel follows three main parallel storylines: (1) the events at the court of Louis II; (2) the love story of the king's squire Gašpar Ratkaj and Mileva, the daughter of the last Christian commander of the defence of Jajce, an important Croatian stronghold at the time; and (3) the preparations for the battle and the course of the battle itself. The storyworld is populated by a range of minor characters, of no great significance for the development of the plot, such as Glišo Bušo, a plump artilleryman, or several vividly depicted historical personages. The narrator frequently includes essayistic passages, for example, on the differences in courting in the 16th century and in the contemporary period, i.e. the 19th century. As a result, the novel is dominated by a widely encompassing narrative form, typical of a novel, rather than focusing on a specific event, which would be typical of a novella.

A Squire was published nineteen years before the novel *Požeški đak* [A Student from Požega]¹ by Miroslav Kraljević (1823–1877), which is often mentioned as the beginning of the Croatian modern novel.

¹ The novel was written in 1851, and published only in 1863.

Vukotinović aimed his novel at young people, as he clearly stated in two spots: once in the dedication where the writer dedicates his book “To young people of the homeland as a sign of love”; and the second time in his address to the reader:

Greetings to the kind reader,

I bestow the following story to my highly respected countrymen, and beg the kind young people to look into it as if into a mirror, where they will see their grandfathers, famous knights, providers, keepers and defenders of our rights and of our nation.

Thus, Vukotinović intended the novel for his “countrymen”, and especially for young people, and he addressed the novel to a very specific group of them. He annotated his text with ample references to Latin and German sources, which implies the intended audience of his book were young people of an educated and cultured kind.

Two years later, in 1846, the publisher Kolo mladih rodoljuba (sjemeništaraca), i.e. the Circle of Young Patriots (seminarians), issued another novel. Guided by their intention to provide reading materials for Croatian readers in Croatian, and, on the other hand, worrying about the ruin of many a neglected Croatian youngster in the pits of alcohol and wicked customs, the Circle started their publishing series *Sbirka korisnih knjigah* [A Collection of Useful Books] with the book *Srěčko pijanac: ili zlo sěme, zla žetva* [Srěčko the Drunkard: or You Reap What You Sow]. The book was signed by F.Ž.; it is possible this was a student from the seminary, because there is a note included saying that books were “written and published by young patriots”. The short novel gives an account of Srěčko’s life from his baptism, which is uncommonly similar to that of Petrica Kerempuh (a Croatian folk trickster), because, among other things, the drunk old woman who carried the baby fell into a stream, until the moment when Srěčko kills a man in a drunken fight and ends up on the gallows.

Therefore, in the 1840s, at the very beginning of the development of the Croatian novel for young adults, there were two titles: one dedicated to Croatian educated youngsters and the other to Croatian neglected youngsters, as if someone had wanted to include all young people, because that allowed for the inclusion of the future in all its manifestations and for the establishment of a direction of development. This means that, in Croatia, even before the middle of the 19th century, there existed a developed social consciousness of the importance of literature for children and young adults.

Below are the facsimiles of covers and selected pages from Vukotinović’s *Šitonoša* (1844) and *Novi vojvoda* (1844) and from F.Ž.’s *Srěčko pijanac* (1846).²

Berislav Majhut

² The books from which the following facsimiles have been reprinted are in the public domain. Vukotinović’s novels *Šitonoša* [A Squire] and *Novi vojvoda* [The New Duke] belong to the Croatian School Museum in Zagreb, where the facsimiles were made. F.Ž.’s novel *Srěčko pijanac* [Srěčko the Drunkard] belongs to the Croatian National and University Library in Zagreb, where the facsimiles were made. We are grateful to both institutions and their employees for their kind assistance.

Prvi hrvatski romani za mladež

Napravivši iskorak krajem 18. st. iz isključivo namjenske dječje književnosti, hrvatski pisci najčešće su sami objavljivali svoja djela i strpljivo čekali da se naklada rasproda, a oni „ztroske k-rukam dobe“, kako je to napisao 1825. Jakob Lovrenčić (1787. – 1842.) u svojoj knjizi *Kratka deszet zapovedih bosjeh pripovedanya*. Tek nakon što su povratili troškove, autori su se mogli upustiti u objavljivanje sljedećega djela.

Četrdesetih godina 19. st. u hrvatskoj dječjoj književnosti pojavili su se nakladnici profesionalci (financijski dovoljno moćni pojedinci ili institucije) pa su se i oni uz autore uključili u izdavanje dječjih knjiga i knjiga za mladež. Nakladnici poput Franje Župana (1783. – 1847.), prvoga domorodnoga knjižara, pokušavali su pronaći način kako osigurati kakvo-takvo kontinuirano objavljivanje dječjih knjiga.

Franjo Župan je 1844. objavio roman *Štitonoša* kao prvi dio nakladničkoga niza *Prošastnost ugarsko-horvatska* Ljudevita Vukotinića (1813. – 1893.). Drugi je dio objavljen iste godine, naslovljen *Novi vojvoda*, a radnja mu opisuje povijesne događaje 1322. u Dalmaciji. Obimom je dvostruko kraći od prvoga dijela.

Radnja prvoga dijela, tj. romana *Štitonoša*, smještena je neposredno prije, za vrijeme i nakon Mohačke bitke. U njemu pratimo najmanje tri pripovjedne linije: (1) zbivanja na dvoru Ljudevita II., (2) ljubavnu priču kraljeva štitonoše Gašpara Ratkaja i Mileve, kćeri zadnjega kršćanskoga zapovjednika obrane Jajca i (3) povijesna događanja kao što su obrana Jajca te pripreme za Mohačku bitku, kao i sam njezin tijek. Tu je i cijela galerija epizodnih likova čije pojavljivanje nije neophodno za razvoj radnje, poput komičnoga lika debeloga topnika Gliše Buše ili živo ocrtanih povijesnih ličnosti. Također, pripovjedač se rado upušta i u esejistička razmatranja, primjerice o razlikama u udvaranju u 16. st. i u tada suvremeno vrijeme, to jest u 19. st. Sve to nedvojbeno ukazuje na to da *Štitonoša* rabi prije narativno razlivenu formu romana nego za pripovijetku karakteristično pripovijedanje usredotočeno na jedan događaj.

Štitonoša je roman za mladež koji je objavljen već 1844., odnosno devetnaest godina prije *Požeškoga đaka*³ Miroslava Kraljevića, romana koji se često uzima kao početak hrvatskoga modernoga romana.

Vukotinić je svoj roman namijenio mladeži kako to i sam na dva mjesta izričito navodi – jednom u posveti: „Mladeži domorodnoj u znak ljubavi posvetjuje Spisatelj“, a drugi put u obraćanju čitatelju:

Ljubeznomu čitatelju pozdrav,

Sljedeću pripovjest predajem domorodcem mojim mnogoštovanim, i prosim mladež ljubeznu, da u nju pogledne kano u ogledalo, u kom će videti pradėdove, slavne vitezove, pribavitelje, čuvare i branitelje naših pravah i narodnosti.

Zapravo, Vukotinić svoj roman namjenjuje „domorodcem“, a posebno mladeži i to vrlo osobitoj mladeži. Naime, Vukotinić svojemu djelu pridaje mnoštvo bilješki kojima upućuje na latinske i njemačke izvore, pa je stoga i mladež kojoj je to štivo namijenjeno učena, naobražena.

³ Roman je napisan 1851., a objavljen tek 1863.

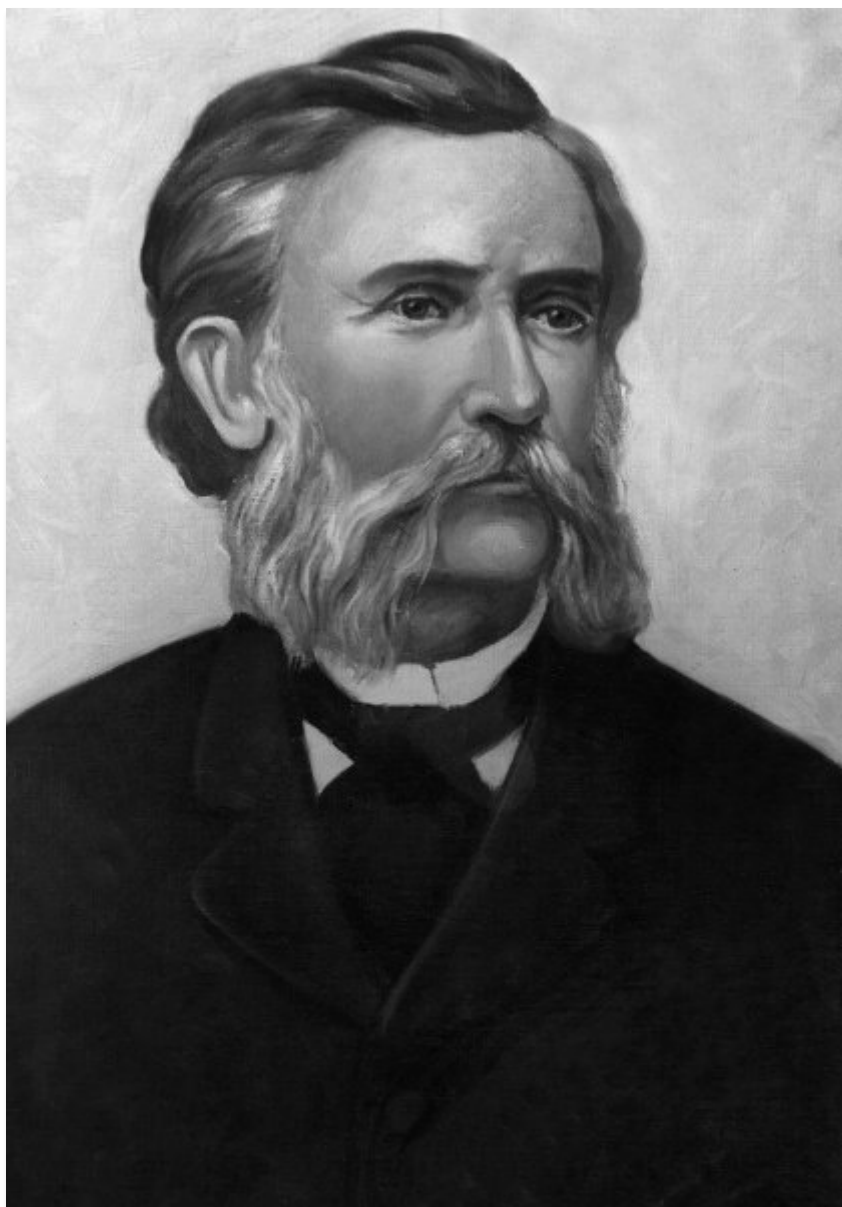
Dvije godine kasnije, 1846., Kolo mladih rodoljuba (sjemeništarača), vođeno željom da hrvatskomu čitatelju pruži štivo na hrvatskome jeziku, ali i zabrinuto zbog propadanja zapuštene hrvatske mladeži u poroku alkohola i loših narodnih običaja objavljuje u sklopu svojega nakladničkoga niza *Sbirke koristnih knjigah* kao prvu knjigu *Srččko pijanac: ili zlo sěme, zla žetva*. Knjigu je potpisao F. Ž., a ti inicijali vjerojatno se odnose na nekoga iz kruga sjemeništarača jer na knjizi piše da knjige „pišu i izdaju mladi rodoljubi“. U tom kratkome romanu priča se Srčkov život od krštenja koje neobično nalikuje onomu Petrice Kerempuha jer je, između ostaloga, pijana baba koja je nosila dijete pala u potok, pa sve do događaja kada je Srččko u pijanoj svađi ubio sugovornika i završio na vješalima.

Dakle, na samome početku hrvatskoga romana za mladež, četrdesetih godina devetnaestoga stoljeća, nalazimo dva djela – jedno upućeno hrvatskoj naobraženoj mladeži, a drugo hrvatskoj zapuštenoj mladeži. Čini se da su knjige upućene svoj mladeži jer jedino je tako bilo moguće obuhvatiti budućnost u svim njezinim manifestacijama i utjecati na smjer njezina razvoja. Znak je to da je već četrdesetih godina 19. stoljeća posve sazrela društvena svijest o važnosti književnosti za djecu i mladež.

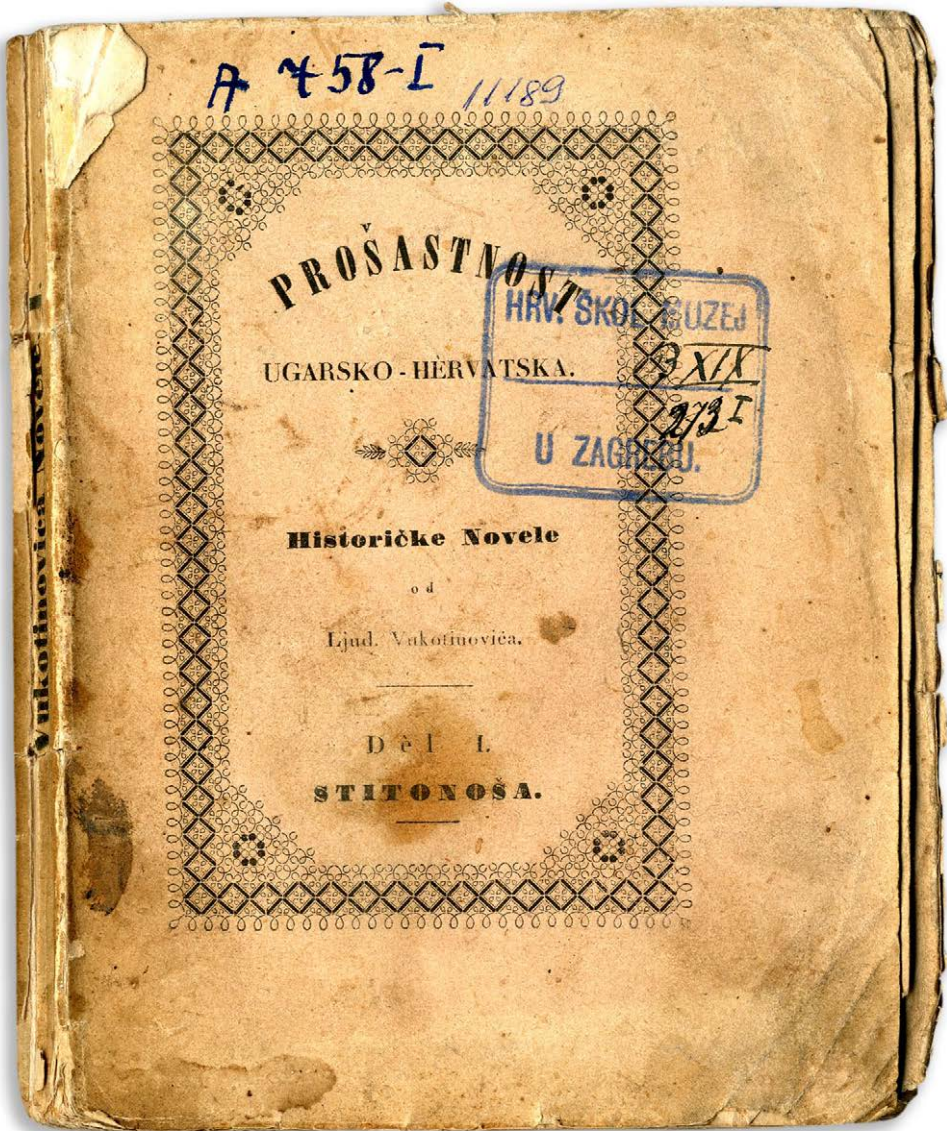
U nastavku donosimo faksimile korica i izabranih stranica iz Vukotinovićevih romana *Štitonoša* (1844.) i *Novi vojvoda* (1844.) te iz romana *Srččko pijanac* nepoznatoga autora (1846.).⁴

Berislav Majhut

⁴ Knjige iz kojih ovdje donosimo faksimile javno su dobro. Vukotinovićevi romani *Štitonoša* i *Novi vojvoda* nalaze se u fondu knjižnice Hrvatskoga školskoga muzeja u Zagrebu, gdje su izrađeni i faksimili. Roman *Srččko pijanac* dio je fonda Hrvatske nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, gdje su izrađeni i faksimili. Zahvaljujemo objema ustanovama i njihovim djelatnicima na ljubaznoj pomoći.

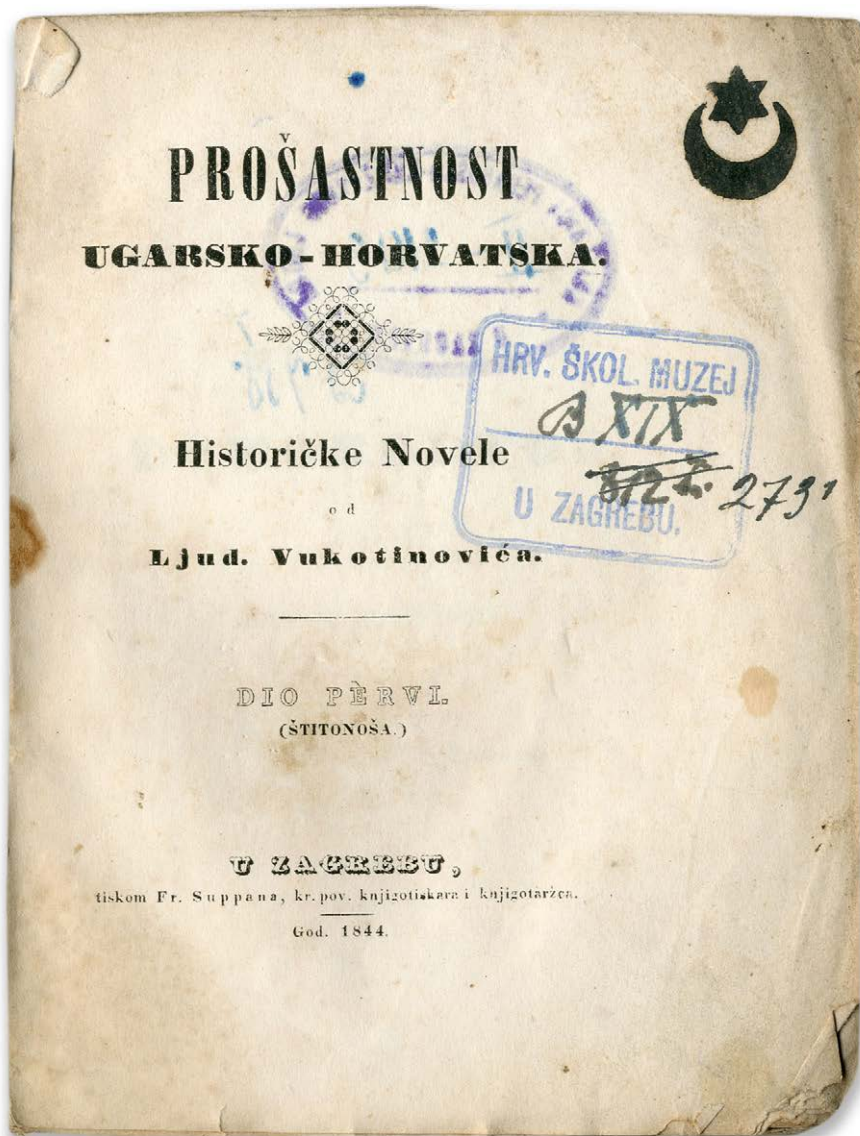
Ljudevit Farkaš Vukotinović
(1813. – 1893. / 1813–1893)

Prednja strana korica romana *Štitonoša*, prvoga dijela *Prošastnosti ugarsko-hrvatske* Ljudevita Vukotinovića, 1844.

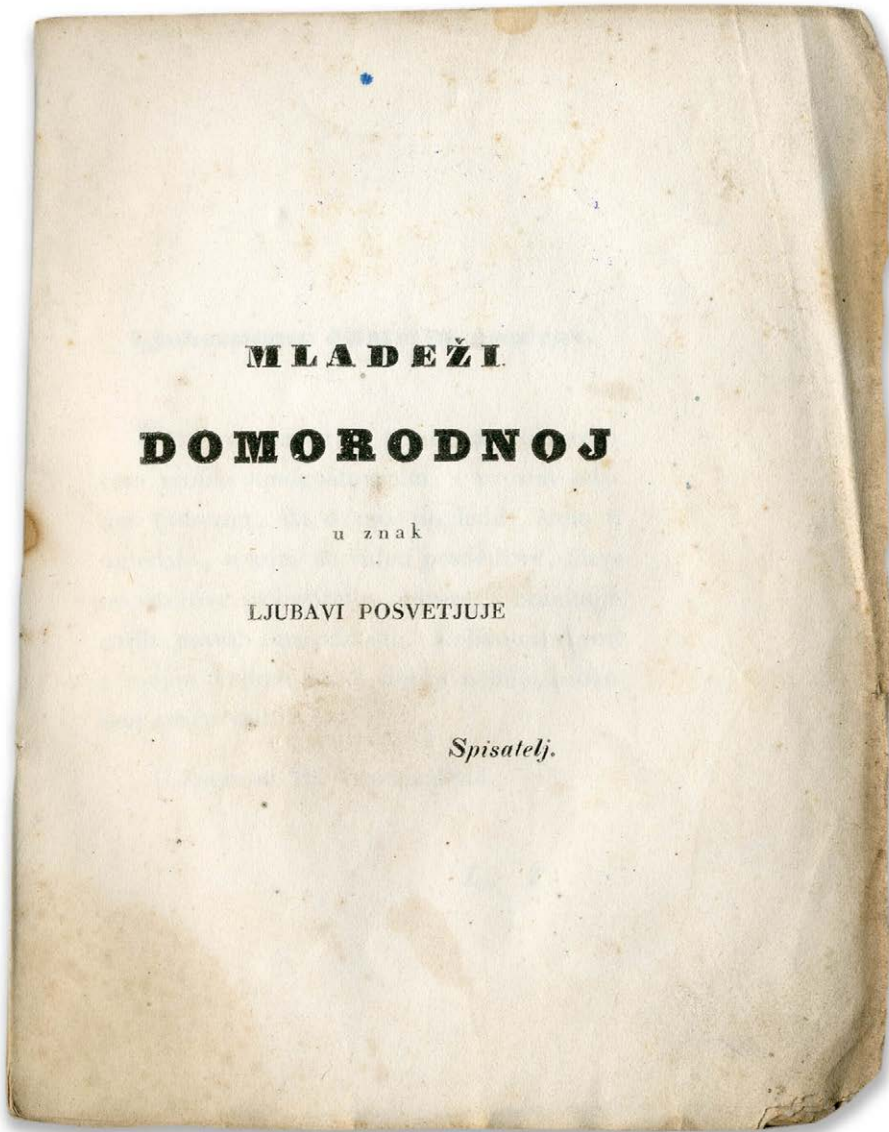
The front cover of the novel *Štitonoša* [A Squire], the first part of *Prošastnost ugarsko-hrvatska* [The Hungarian-Croatian Past] by Ljudevit Vukotinović, 1844

Naslovnica romana *Štitonoša*, prvoga dijela *Prošastnosti ugarsko-hrvatske* Ljudevita Vukotinovića, 1844.

The title page of the novel *Štitonoša* [A Squire], the first part of *Prošastnost ugarsko-hrvatska* [The Hungarian-Croatian Past] by Ljudevit Vukotinović, 1844

Stranica s posvetom u romanu *Štitonoša* Ljudevita Vukotinovića, 1844.
The dedication page of *Štitonoša* [A Squire] by Ljudevit Vukotinović, 1844

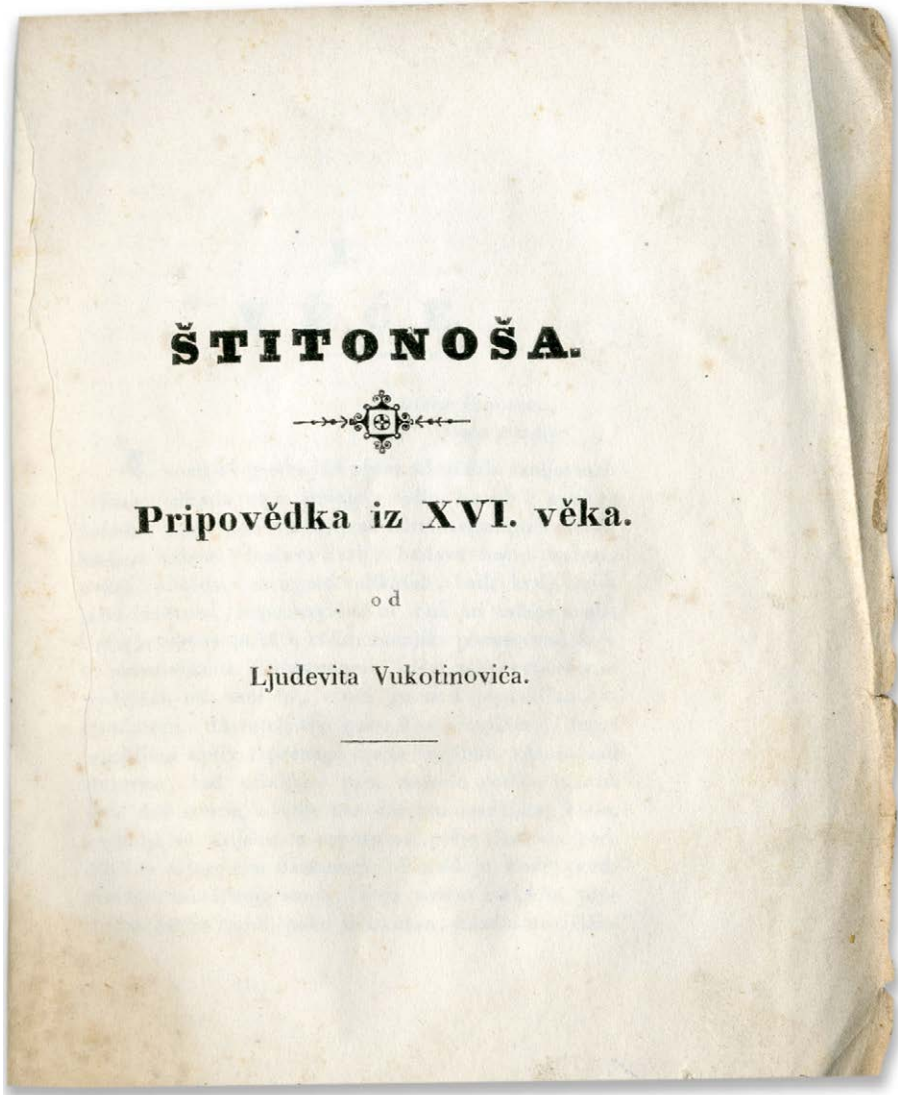
Ljubeznomu čitatelju pozdrav.

Sljedeću pripovest predajem domorodcem mojim mnogoštovanim, i prosim mladež ljubeznu, da u nju pogledne kano u ogledalo, u kom će videti pradédove, slavne vitezove, pribavitelje, čuvare, i branitelje naših pravah i narodnosti. Koliko sam god s mojim trudom komu dobra učinio, toliko sam plaću dobio. —

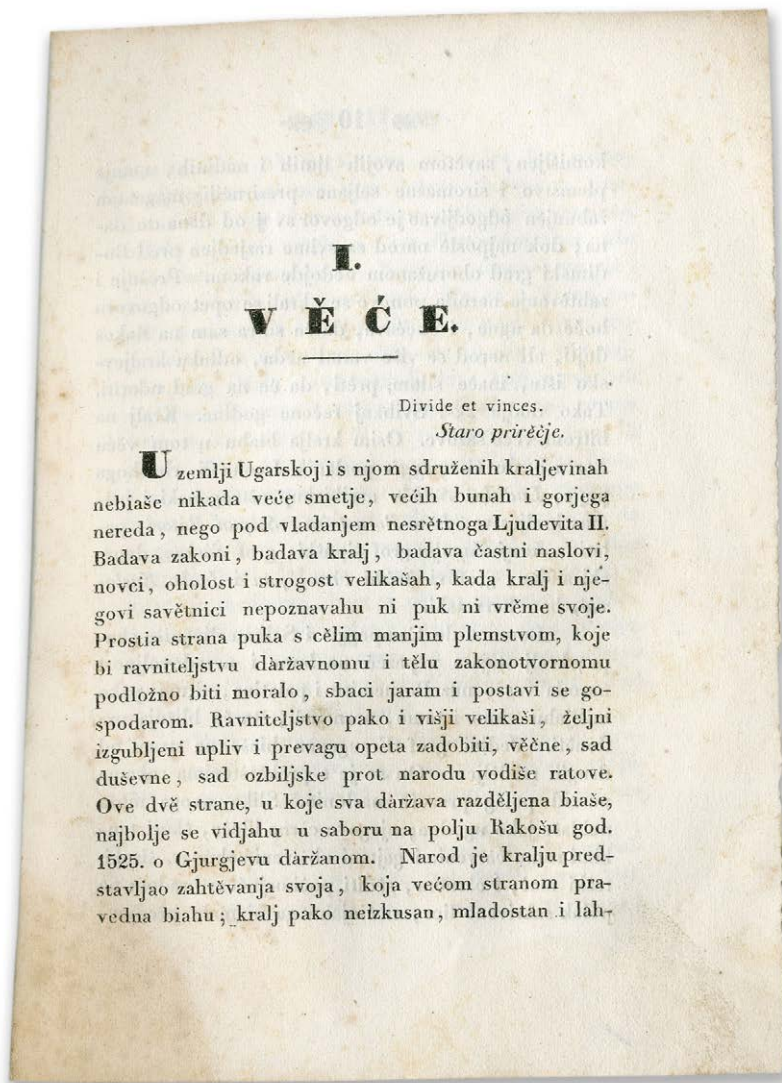
U Zagrebu 19. Travnja 1843.

Lj. V.

Stranica s porukom čitatelju u romanu *Štitonoša* Ljudevita Vukotinovića, 1844.
The page with a message to the reader in *Štitonoša* [A Squire] by Ljudevit Vukotinović, 1844

Stranica s naslovom romana *Štironoša* Ljudevita Vukotinovića, 1844.
The half-title page in *Štironoša* [A Squire] by Ljudevit Vukotinović, 1844

Početak prvoga poglavlja romana *Štitonoša*, naslovljenoga „Věće“ 1844., str. [9]
 The beginning of the first chapter of *Štitonoša*, titled “Věće” [Council], 1844, p. [9]

❧ 10 ❧

komišljen, savětom svojih ljutih i nadutih, manje plemstvo i siromašne seljane prezirućih magnatah žabunjěn odgodjivao je odgovor svoj od dana do dana; dok najposlě narod sa svime razjedjen pred Budimski grad oboružanom nedojde rukom. Prošnje i zahtěvanja naroda ponove se, kralj se opet odgovoru hoće da ugne, i obećava, da će sutra sám na Rakoš dojtí, ali narod se više varati neda, odluku kraljevsku iste, inače silom, prěti, da će na grad udariti. Tako dodje 22-i Svibanj rečene godine. Kralj na hitrom vće sazove. Osim kralja biahu u tom vćeu *Lucrecio de Campeggis* poslanik Leona X. rimskoga pape, *Ladislav Šalkán* arcibiskup oštrogonški i primas kraljestva, *Ivan Bornemisa*, *Stěpan Bátori*, palatin, *Juraj Zapolja* grof šipuški, grof *Šarkan*, dvorski sudac, grofovi *Krista Frangepan* i *Janko Karlović*, ban hervatski.

Lucrecio de Campeggis i Šalkán divaniše skupa; kralj stajaše nepazec na bune i nezadovoljnost naroda veseo nuz Bornemise i palatina, drugi pako mišljahu simo i tamo, neznajući, šta će bližnja ura doněti. Jedini grof Frangepan biahše na strani od drugih razděljen. On se je s prekárštenima rukama na zid polag prozora naslonio. Slika ovoga muža nebiaše jako ugodna; njegove cárne hlaće, škuri tankimi samo cárvenimi gajtani obšiveni zobunac, široki, težki mač, i cárnom, sěditi počimajućom bradom na polak sakriveno lice, nećinjahu ga ni malo predme-

tom veselim. Ako se k tomu uzmu još lica čarno-
manjasta, ne nabrana, nego duševno bolujuća, i ne-
mirne oči kao iskre iz udarenoga kremenja sjevajuće,
tad bi se kazati moglo: *da je Frangepan živa slika*
umirajuće države bio... Nekoliko časovah projde i
još o poslovih nitko nedivani. To se u životu čo-
vječjem višeputah događja, da još u posljednjem tre-
nutku na ono nemislivo, što nam je učiniti već naj-
veća sila. Malo je izabranih ljudi, koji u pogibeli
vojke svojih strastih obustavljati znadu; one većom
stranom ili poběguu, ili se pomčšaju, i glavu ili
praznu, ili za čin nesposobnu ostave. Tako i tu biaše.
Kralj, koi je najmanje razumčvao, on se je i najmanje
brinuo; druga gospoda još uplašena, ni nesluteća, da
če njihovo lěpo, umětno ravnanje narod na taj stu-
panj smčlosti dovesti, neznadiahu sebi pomoći: a
vrěme je međjutim, koje se nit po pametnih ljudi,
a još manje po slaboglavih uzdržati daje, svojim
putem išlo. Poslanici naroda i oboružano ljudstvo
počeše pod prozori dvora kraljevskoga vikati. Tad
se kralj stanju stvarih domišli.

»Moja gospodo,« reče lankom sabljicom svo-
jom igrajući se, »naša bratja nas na posao opominju.
Něšta moramo zaključiti, već smo ju dosti za nos
vukli.«

»Moj dobri kralju« na hitrom se okrene Šal-
kán, »to nije za nos vući, kad čovčk bune tčši
ljudstvo trčba zaslčpljivati,... jesu li ovo stalisi i

redovi zakonotvornoga tĕla? jesu li to otci domovine?.. Zaista nisu. To su pustaije, koji bi dom svoj porušili i kralja pokopali!»

»Ovakove reči od vas mnogo putah čujem, moj gospodine, ali sada ništa nehasni,« odgovori kralj, »sad je istina. Oboružane ćete stoje pred vrati, za mala će ovdě biti, i ja ću u vlastitoj sobi s vami svimi, kao što ovdě stojite, poginuti.«

»Mi ćemo sva promotriti i presuditi, čestiti kralju; sutra ćemo narodu javiti, šta smo zaključili,« kaza palatin Bători,

»Tako, tako,« hitrom Sálkán приметnu, »to ćemo buntovnikom poručiti.«

»Da bi se dalo to učiniti, nebi zlo bilo; ali bojim se, da neće sabor tomu privoliti,« pomisli Bornemisa.

»Sjajni kralju i čestita gospodo, svārha sviuh naših poslovaĥ tã mora biti,« progovori Lorenzo de Campeggis, »da na Muzulmane što skorie udariti možemo, i udarimo. Oni su najžešĥji dušmani naši, oni pogibel Europi nose, jer podkapaju cãrkvu, koja je za nas sve samo spasonosna. Nećemo dakle, uzvišena gospodo, kod kuće nesloge dĕlati, veće utĕšimo sve razpre i bune, složimo se ĕvārsto, pa obratimo sjedinjene ruke na nepriatelje, koji izvana dolaze.«

»Tomu je potrebno,« primĕti Bornemisa, »da pitamo, šta narod hoće?.. Šta je zakonom primĕrno, zabraniti nemožemo, niti hoćemo. Za gospodina

❧ 13 ❧

kralja našega dobar stojim... kad bi drugi samo tako mislili.«

»Čujmo dakle, šta će ti ljudi,« odgovori kralj, »neka bude nešto i na njihovo.«

»Ništa, ništa,« povikne Salkán strastno, »mi nemožemo popuštjati. Stanje državno sada tako stoji, da će, ako kamen samo iz njega ili izvadimo ili premestimo, sve pasti... Muževi, koji narod vode, nikad netreba da dopuste, da on sám hodi.«

Frangepan je do sad neganjen stajao, i šutio. Na ove reči Salkánove polagano se oglednu, i sasvim mirovno progovori:

»Čini mi se, da vam se je narod već od davna izmaknuo. Vi ćete ga teško već voditi.«

»To vaše oči vide,« reče posmješno primas, »Vi se možete u ratovne znanosti razuměvati moj grofe, ali što se vladanja tiče... to je sasvim drugo. Tu ja više govoriti mogu.«

»Frangepan nešto kaza, što mi se baš neviđi nevěrojatno. Da bi vi, gospodine vladika, narod vodili, mislim, da ga nebi bili pod kraljevski dvor oboružana doveli,« uměša se Bornemisa u razgovor.

»Ja ga nisam doveo, zato niti neće ovdě dugo ostati, to mu dobar stojim,« reče oholo Salkán.

»Dotle, dok mu volja bude,« odgovori Frangepan.

»Da bi se vi s vašom čestjom puku pokazali ou bi se odmah umirio,« nasmija se Salkán. »Ali

❧ 14 ❧

čuvajte, molim, vaše reči za bitvu. Bog zna, kakova će vremena doći, tad će za vas posla biti; jaka pako, glasna reč u bitvi mnogo valja.«

»Okante se tih porugah,« zamoli Frangepan, »u velevažno vreme.« Zatim se kralju i poslaniku rimskomu okrenu i produlji govor svoj. »Zaista, moja čestita gospodo, skradnje je vreme, da se ovom neredu i nezadovoljnosti naroda konac učini. Sjajni kralju, usliši molbu moju, ja sam ti uvek vèran bio, ja i sada želim sreću tvoju, zato budi pametan, i užij se prilike, dok još kasno nije.«

»Šta dakle mislite grofe, da učinim?« upita kralj.

»Izpunj ono, što narod pravedno zahteva,« reče Frangepan.

»Pitat ću dakle, šta narod hoće?« odgovori kralj, »to će najbolje biti. Sutra ću odgovoriti.«

»To će ono isto biti, što je već i sto putah bilo,« odgovori tužno grof. »Tako nećemo do svàrhe doći. Zašto pitati, što narod hoće? Nisu li tužbe naroda sto putah već izrečene? Zar ih nezna svako dète? Zar samo do prestolja tvoga da nisu došle?«

»Kako mi se čini,« razsardi se Salkán, »i vi ste strana naroda, koja se tuži; vi s njom dáržite. Narod neima ništa da traži, narod neštuje kralja, nesluša zakone, niti mari za Boga!«

»Dà kako, moj sveti otče,« probesedi muževno Frangepan, »da sam strana naroda; drugačie nisam

❧ 15 ❧

ni mislio; i to ona strana, koja pravredno i pošteno misli, i zato ću vam povēdati, što narod traži; Narod hoće, da ti, svētili kralju, Nēmce od svoga dvora odtēraš, da dohodke svoje u ruke blagajnika dāržavnoga predadeš, da pokārštenog čifutina Imbru Serenčesa porad prevarah njegovih pedepsaš, da bolje novce kuješ, da račune položiš, što se čini s blagom pokojnih arcibiskupah i vladikah? da se bolje muževnim i samostojnim ukazeš, da neslušas uvēk samo savētnike tvoje i nevrēdne pajdaše, i da iz primašie izvergneš Ladislava Sālkāna. — Ova su nēkoja važnia samo, vidim, da se vēcū ovomu nedopadaju; ali istina mi više valja nego sve vaše milosti!«

»Ha! Sālkāna,« uzkliknu kralj, »izvārēi? koi je najvērni moj sluga? To nemože biti. Toga narod nezahtēva, nemože zahtēvati!«

»Gospodine kralju,« izusti Frangepan malo višjom rēčju, »ja nekazah ništa, što nebi istinito bilo. Frangepan nije nikada lagao!«

»Meni je znano, de me Frangepan ljubi,« rēče Sālkān, »inače nebi to zahtēvanje med zadnja postavio bio... Ali može biti da je bludnja u imenu? Može biti narod hoće, da se Karlovič izvārgne, da banom Frangepan postane?«

Grof se je pravrednim jēdom upaljen sav razsārdio bio, ali prie nego progovoriti mogaše, čula se je vika pod prozori stojećega ljudstva: »Dole sa sinom šoštarskim! Dole s popom Sālkānom!«

Savjetnici se gledahu kao okamenjeni. Kralja stidno rumenilo polt, a Salkana ljutost pograbi.

Frangepan smjelo kralju bliže stupi i reče:

»Čuj, kralju, iz reči naroda Bog govori. Izvargni Salkana, nemoj jednomu čovjeku za volju tvoju i tvog naroda sreću u pogibelj stavljati.«

Jedva Frangepan ove reči izusti, Salkan kao bjesan na njega nasarnu i za bradu ga primi. Frangepan tolikom nečestjom uvrđen i razsrdjen primasa šakom po licu udari. Karlović ban videći, da neće dobro biti, hitrom izvuče sablju i med Salkana i Frangepana se postavi i zakliče:

»Tako mi poštenoga roda moga, moja gospodo! umirite se, jer koi se gane, njega će moja sablja probiti!«

Kralj i drugi savjetnici tako se uplaše od toga neočekivanoga slučaja, da nemoše progovoriti. Vojaci i ini stražani u kraljevih predsobah, čujući taj šropot, pomisliše, da kralju pogibelj preti i dojdose hitrom unutra. Kad opaze da kralj čitav usred sobe stoji, i da si gospodin primas usta krvava briše, stadoše i oni...: Nekoji izmedju njih nemoše se od podsmeha uzdržati, jer im se čudnovato vidjase jednom stranom, da baš usta primasova krvava biahu, koi volje k oružju nikada pokazao nije, ... drugom stranom pako, što primasa nitko ne ljubljase. Takovo biaše *bolestnoga* naroda i *bolestno* vjeće. Otrov nesloge i nevjere bio je po celom naro-

❧ 17 ❧

du razliven, jedan je kopao pod drugim, dok golemu neizkopaše raku, koja je sve proždárla.

Kralju sad stopárv na um pade, da je on ovdi párví, i da se njemu pristoji red naćinjati; ali badava se izgorena kuća vodom polěva;...koi ne zna, da se vatra s vodom ugásiti može, on neka neide k vatri...Nesloga ostade meðju párvimi kraljstva velikási, i kralj u město, da ju je u svom početku zagušio, još ju je bolje podpirio.

»Vašu sablju grofe,« reće kralj Frangepanu, »vi ste sagrěšili; vam će sud kraljevski suditi. Vi ste mene, ćest moju i ovo město povrědili, osim toga, těla se visokog sveštenika taknuli... Vi ćete u kulu pojti... Odvedite grofa u kulu,« reće kralj sárdito stražanom... »Ti Gašpare,« okrenu se kralj k štitonoši svomu sa stražani došavšemu: »ti uzmi mać grofov.«

Frangepan nije ni reći kazao, već je predao mać svoj štitonoši i odišo u svoj novi stan. On je gizdavo odišo, jer je sa sobom poneo savěst pravednoga dárzanja. To je, što je na ovom světu: zdrava savěst. Badava se ćarni ćověk bělom sakriva haljinom, kad umre, sazna se, da je ćarn bio... Glas uvěk preživí ćověka... Sad su se sve osobe ovog akta po malo udaljivale. To je najbolji naćin smetje se rešiti...

Karlović ban, bacivši preziranja pun pogled na

primasa Šalkána, ode iz sobe. Ovaj pako pun ponizne podložnosti probesēdi kralju:

»O velemožni gospodine, vidiš u kakovu se pogibel čověk postavlja, kad stvar dobru brani; ali ja ću ostati, kakov sam bio; bog mi dao jakost i tebi sreću gospodine... Sada idem, da lēka za ranu tražim.«

»Pojdi vērna slugo,« pozdravi ga kralj, »ti ćeš dobiti zadovoljštine kako valja i trēba.«

Poslanik papinski povuko se je bio medprozore. Mirovan čověk nevidi rado razgovora i vēća, gdje se dokazi šakama dēle. Sad se je i on kralju naklonio i reko, da će drugiput dojtii; drugač je bogu hvalio, da je srētno prošo.

Bornemisa, najstarij kraljev znanac, odhranitelj njegov, čitav pravedan muž, sārдио se je, da kralj primasa tako slēpo svim drugim predstavljase, pregizdav vendar, da kralja radi toga ukori, samo mu reče: »Meni je *jako* žao, da se je to slučilo,« nakloni se i ostavi sobu, Šarkan i Zapolja upute se za njim.

»Ja Frangepana vele štujem,« reče još zaostavši Batori. »On se je tako dobro vladao, da nemože bolje biti. Da je meni to Šalkán učinio, ja bi ga na komade razčēpao bio!«

»Moje mnjenje nije s vašim jednako,« odgovori kralj. »Šalkán je više vrēdan nego Frangepan.«

»Jako dvojim,« primetnu Batori; po tom

❧ 19 ❧

smionie kralju reče: »Sudim, da ga nećete dugo zatvorena držati... Da nebi stvar posljedakah imala.« Na to ode.

Kako se udalji, začu se buka u dvorištu kraljevskom i po ulicah grada. Sluge Bornemisovi, Šalkánovi, Frangepanovi i českog kancelara *Neuhausa* počese se tući. Više već mrtvih pade, doletivša gospoda njihova jedva ih mogoše umiriti. Na ulicah biaše takojer buna, ljudstvo navali na kuću Serenčesa i malo što ju čelu nerazori. Tad se sve po malo mir opet povrati, ljudstvo se razide i tihoća opet zavlada. Kralj podvostruči posvuda straže, i čuva i brani se, kó da je srěd tabora turskog. Nije znao verna sárca svog naroda za stražane upotřebiti, zato mora, da si stražu kupi... Tko nezna, da je kupljena straža uvěk slaba?...

Tako se dovârši glasovito věće 22a Svibnja godine 1525., kojemu pára u dogodovštini ugarskoj može biti neima, věće, koje je rane, město da bi ih izlěčilo, još pogoršalo. Današnjega vrěmena mnoga se dârže věća, možebiti o ne manje važnih stvarih, ali bože sačuvaj, da bi se věćnici tako glupasto i neuljudno vladali; — věćnici se danas perom i jezikom biju.

XII. S V À R H A.

Ter u lépoj toj proméni
Ponovljena s tobom svíta,
Opeta ée vèk zlatjeni
I godišia dojt čestita!

Palmotić.

Franjo Batjan ban, Bakić i Krušić s malom četom, iz bitve se sretno izbavivšom, dojdoše kroz Baboču u Križevce i dovedoše sa sobom ranjenoga, ter bolealnoga štitonošu. Oni najdoše tu Karlovića bana i grofa Frangepana s 15,000 vojakah, koji se upravo odpravljiahu put Mohača. Zli glasi, koje im ovi od bitve donesoše, odvârnu ih naravski od namjere svoje. Frangepana tuga i sârda obuze, kad je vidio, da su toliki ljudi i isti kralj žartvom neumne preuzetnosti postali. Da se je vojska bitvi uklonila tako dugo, dok bi Frangepan, Ivan Zapolja i Brandenburg sa svojimi četami došli bili, tko bi im bio pobědu iztârgo? ... Ali šta hasni mudrovati, kad je već kasno. Frangepan raspusti vojake svoje, i otide

u Modrušu. To isto učine i Batjan s Karlovićem kući se vrativši.

Štitonošin stališ sve je gorji i gorji bivao, njegove rane biahu pogibelne; njemu je mir i dobra dvorba trebovala; u tu svārhu ga Bakić u Kalnikgrad odvede, koi vlastitost obitelji Alapjanske biaše. Tamo ga varlo dobro primiše. Bakić, neprestani njegov drug i pazitelj, neostavi ga niti jedan čas.

Mnogovārstni i većinom medju sobom suprotivni glasovi letili su o bitki Mohačkoj po domovini našoj. Svi stanovnici uzbuniše se stranom od straha, nebi li dušman ovamo okrenuo, stranom pako od različnosti političkih mislih poradi izpražnjene stolice kraljevske. Kad se vladika Šimun i brat njegov Petar u Zagreb povratise, tad se stoparv utěšise malko sardca Horvatah.

Mi ćemo sad polje dāržavno ostaviti. Ovo biaše na skoro opet tolikimi zaptetkami i směšariami, kako u našoj domovini, tako i u Ugarskoj napunjeno, da bi novu knjigu morali započeti, kad bi ih redom potanko opisati hotěli. Sve osobe, s kojimi se je čitatelj u ovoj pripovědki upoznao, izpuniše zadaće svoje i stupiše zatim opet na pozorište novih činah. Dvuih samo osobah... štitonoše osobito i Mileve sudbina jošte se nedovārši. Zato ćemo pogled na njihove domaće obiteljske okolnosti da okrenemo.

Bakić mišljaše želji štitonošinoj najbolje s tim

ugoditi, da je Krušića i onako odlazećega oprosio, da se u Jajce navarne i Milevi obznani, u kakovom se stališu bolestnik nalazi, zajedno da ju oprosi, da s gospodinom Vragovićem u Kalnik, što prije može, dojde. Znajući dobro, da će štitonoša, ako ikada, dvorбом Milevinom najprije ozdraviti.

Mi ćemo sve, što se međjutim sгоди, preskočiti i reći, da je Mileva s gospojom Vragovićevom i s patrom Nikodemom, kako najbolje vrēme i daljina grada Jajčanskoga dopusti, u Kalnik došla. Tad stajaše dēvojka na visokom velikolēpnom gradu Kalničkom, nad sobom stārmenite i gole klisure gledajući, a pod nogama sve nižju i nižju ravnju krasnu, naprot jugu razprostārtu domovinu. Njezino sārduce silno kucaše neočekivanim prizorom zaēudjeno i udaraše još silnie, jer bližinu miloga dugō nevidjenoga junaka slutiaše. Čisti, vedri rujanski dan biaše jur veću stranu svoga teka prevalio, kad dēvojka po Bakiću uvedena u sobu bolestnika stupa. Tišina biaše u nutri; ni glasa do samoga glasnoga kucanja u sārducu Milevinom. Štitonoša je blēd s povezanom glavom i rukom kao spavajući ležao. Bakić se polagano k njemu približi i postavivši mu ruku na parsu tiho ga upita:

»Priatelju, spavaš li? ... Gosti su došli, mili gosti... čuješ li? ... Mileva je ovdē.«

Poslēdnje rēči uzdatmaše očevidno bolestnika. On izza sna probudivši se hitro odgovori.

»Ja sam snivao o njoj!« tad za časak sasvim prijatno primetnu: »o da bi mila ovdě bila!«

»Ovdě je, prijatelju!« odgovori mu ljubezno Bakić, »ovde je kod tebe.«

Na to štitonoša na bolestni stališ svoj zaboravivši strastno se podignu, al siromak na ranjenu ruku se uprevši, jauknu i natrag pade.

Mileva uplašena k njemu priskoči i naslonivši glavu na postelju gorko se razplače. Štitonoša izvan sebe od radosti zdravom desnicom pogladi mile dđvojke glavu, i... i šta?... postade nđm od razkoši... Isti Bakić, stari, tvrdi jur vojnik okrenu se i obrisa suzu, koja mu se u oko podkrade.

Ja pako stidno pero metjem iz ruke, jer mislim, da bi grđšio, kad bi onakov u najdubljem čistih ćutjenjah okruđu bivajući prizor opisati htio!...

Pārva bura se utai. Krđpćii muđ se sabra i dđvojci progovori:

»Gledaj mila, kakva si me opet našla. Tako se neraztasmo posleđnji put, je li?... Ja sam ranjen... Nisu u branjenju moje domovine zadobljene rane ove... ali opet ćastne su... Branio sam kralja moga, koga sam sluđu i domovinu bratje moje, koja će danas sutra mođu domovinu braniti... Pogledaj me mila, tvoje mi oko godi...«

Dđvojka gore pogleda. Nehotice kao unutārnjom silom tđrana polođu ruku svoju na povijenu ranu,

da vidi, je li dobro povijena, ali bolestnik uhvati ruku i stade ju vatreno ljubiti.

»Budi priazna sa mnom i vesela, moja će se rana do mala zaceliti, tada ću kano vitez preda te stati...« smčtjen slabiim glasom pridade »prosilac tvoj biti...«

»Štedi se, čestiti priatelju moj!« nježno ga opomenu Mileva, »čuvaj rane svoje, ja ću s tobom tarpiti i bolestna biti, dokle neozdraviš.«

»Nemoj, mila, biti bolestna;« odgovori štitionoša umiljno ju motreći, »ti si lèk moj krasni, ti spasiteljica moja.«

»Boluje duša i sàrdce moje, dočim za tobom, čestiti priatelju! gine.«

»Nemoj, angjelu moj, takovim me naslovom štovati,.. ne čestiti, ne priatelj... dragi sam ja tvoj, koi za te živi. koi neće drugo ništa na svètu, nego tebe!.., Hoćeš li tako?... hoćeš li dragim mene nazivati?...«

»Netrèbam ja silovanja k tomu,« odgovori malo stidno i potajno dèvojka. »Bogu sam se molila, on je ljubav moju odobrio... ti si, mili, dragi moj!«

»Kad su sablje sèvale okò mene i topovi bučali za mnom,« progovori uzhitjeno štitionoša, »ha! strašno biaše u okružju smàrti! Tad si ti bila nuza me, cvètnu dâržeća koprenu, ... tad sam vidio angjeosko lice tvoje... i tvoje oči mile, koje mi odkriše

❧ 151 ❧

svaku pogibelj, koja mi od sto stranah pretiaše!...
 O ja pamtim dobro... Ti si spasiteljica moja!...«
 »O junače dragi,« tužno odgovori Mileva, »kad
 bi tomu tako bilo, nebi ti imao jadne rane ove...«
 »Ostavi, dušo, ostavi ove rane« pridade razgri-
 jani i kao malko zabludjeni bolestnik, »ove su mi
 rane za uspomenu... To je garb moga pokojnoga ne-
 sretnoga kralja, koi je na mojem štitu urezan...
 Ostavi, dušo, ostavi... ove će rane procvasti, voće
 njihovo do mala ću uživati!«

»Ti ćeš procvasti skoro u zdravju,« utěši ga
 dēvojka, »i iz zdravja tvoga srčca naša...«

»Tako, tako!« odgovori ovaj tiho. »Ne, ne,
 rane moraju ostati!... Vidiš tamo, kralj bēži!...
 Čekaj, čekaj! ne u potok... ne u potok!... Jao!
 ode!...«

Bolestnik na to sklopi oči i sav oslabljen za-
 šuti. Bakić, koi je tiho do sada samo gledao, pri-
 stupi i dēvojku oprosi, da, dok šitonoša od ga-
 nutja svoga neodahne, sobu ostavi i k druŕtvu otidjē.
 Teŕkim sardcem udalji se dēvojka. Čárne verige pri-
 kopčiše je k sobi ovoj, ona ih silovito razori, ali raz-
 or taj zaboli u duši... Ovaj je prizor slabu već od-
 prie dēvojku još većma oslabio. Ona se od teŕke bo-
 lesti jedva braniāše. Njezin stališ biaše kano upla-
 šene zvēri, koja hranu pred sobom videći, od sa-
 moga paŕjenja i plašljivoga sluŕanja neufa se, uŕi-
 vat je... I ona tako nvek misljaše i bojaše se, do-

broj nadi podat se, dok ju sve jača i jača ne obuze tuga... Pater Nikodem, vješt u lèčenju ranah, složio je svoje tarsenje s lèkarom, koji za lèčenje štitonoše dozvan bijaše. Ali ljute rane nedadoše se niti mastju, niti dobrom dvorbom ukrotiti. Bolestnik se je sušio i svaki dan slabii bivao. Ništamanje bijaše veseo i u društvu svoje drage Mileve uvèk dobre volje, osnove pravci za lèpi život, kojeg će, kad ozdravi, s njome provoditi. Milevina oštroumnost naskoro opazi, da će sve te osnove u zalud biti, ona sèdjaše, duhu više nego èovèku slična, kod kreveta bolestnika svoga. Ona istim naèinom, od krasnoga snivanja štitonošnoga potaknuta poèe s njime snivati. Tako živise oba više u duševnom nego tèlesnom svètu... Srèca za njih, jerbo im prelaz nebiaše toli težak...

Jednom u jutru, kad pater Nikodem u sobu bolestnikovu stupi, vidi Bakièa blèdoga stojati, Milevu pako okamenjenu polag kreveta kleèati, bolestnika pako spavati... ne spavati, ne... jer kad bliže pristupi, opazi da mu sàrdce već kucalo nije... Duboko ganjen pobožno moleći za dušu njegovu blagoslov mu daje, i zakljuèi tako zivot rano preminušega štitonoše.

Nesrètna Mileva... cvèt, u kojega pupje rano se èarv uvuèe... pade takodjer do mala kano žartva tolikih gorkih i nezasluzenih nevoljah. Lèpa nada k otcu

ju i k ljubovniku prenese, da tamo stigne ono što ovdě zadobiti nemogaše.

Nikodem i gospoja Vragovićeva odoše žalostni natrag u Jajce, gdje bitku kod Mohača i proiztekavšu iz nje prijateljah svojih tužnu sudbinu nikada zaboravili nisu.

U Jajcu tužili su također svi za dobrom Milevom i hrabrim štitonošom, najviše pako Buša, koji je još nekoliko godinah svoje topove uredjivao, dok i sam kao hardjavi i pokvareni već top nepuče i za uvek zašuti.

Istinski pokojnoga prijatelj pošteni Sarbljin Pavao Bakić, iz sardca tugujući, stupi po tom opet u vojsku, gdje dugo još, hrabro vojujući, ime si slavnoga i nepobđdivoga delije pribavi.

Mohač je krvavo męsto, s kojega je hiljadu i hiljadu oćiuh gorke suze ronilo!...

Švarha pripovędke.

Izjasnjenja.

Strana 16. redac 15.

O tom slučaju piše: »*Nikola Istvanfi Historiarum Libro VIII. pag. 71* ... Rixae inter Archiepiscopum Strigoniensem et Comitem Frangepanum.«

Strana 20. redac 3.

Fessler Geschichte der Ungern X. Buch .S. 277 ovako piše: »Ihre Unterhaltung kostete jährlich 25,250 Dukaten; davon den zwei Banen, welche 200 Reiter und 300 Fussknechte auf ihre Kosten zu stellen hatten 12,000 bar 2000 in Salz, ... zu Bauten und Reparaturen 3000 ... hundertfünfzig Fussknechte an Sold 3600 ... hundert fünf und zwanzig leicht bewaffnete Reiter 3000 ... Zur Unterhaltung der Landmilitz 700 ... Zur Unterhaltung des Franziscaner-Klosters 200 ... Dem Salpetersieder 150 ... Den Einwohnern zur Beisteuer 300 ... Den Bombardirern 150 ... Dem Burg-

❧ 155 ❧

pfleger 150 ... *Uzeto iz Kovačića Supplem: ad V. C. F. II. p. 316.*»

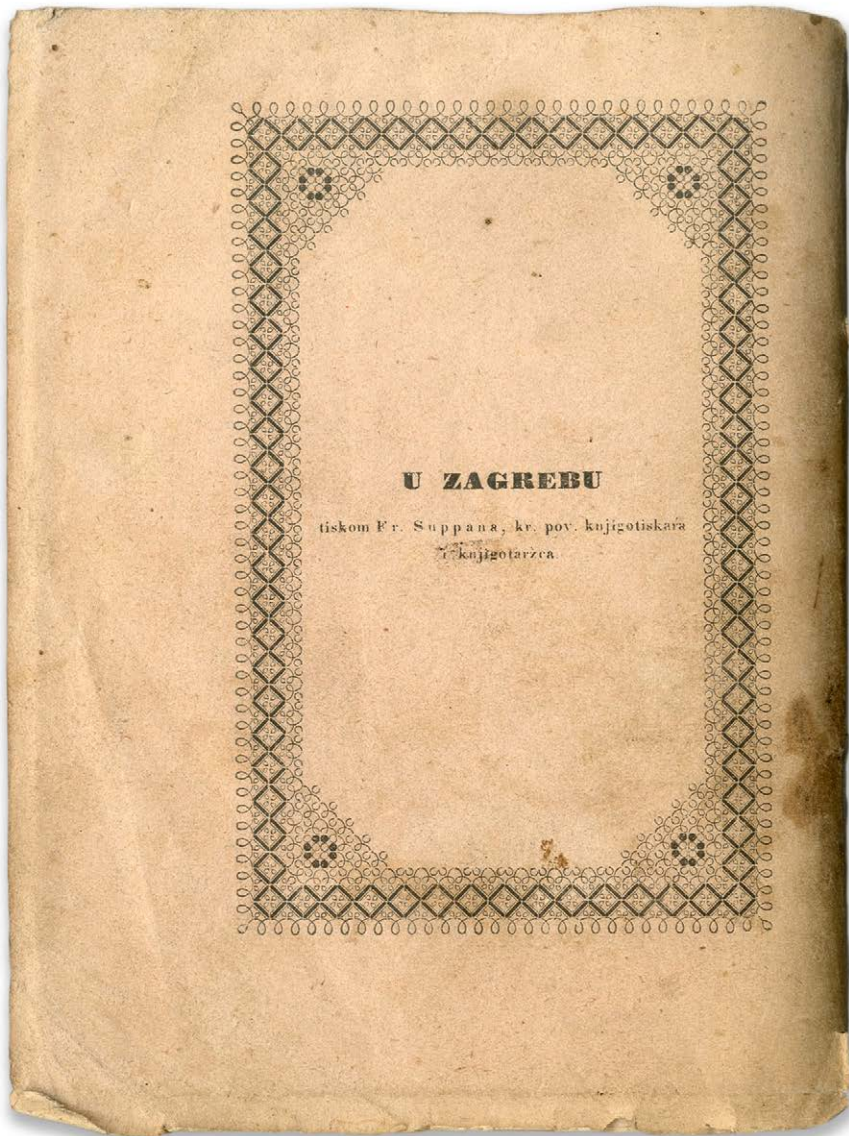
Strana 52. redac 28.

O slavnom ovom mužu piše: *Juraj Pray, in Annalibus Regni Hungariae parte V. Libr. I. pag 83.* Hic ille Frangepanus est, qui dum Maximilianus Caesar acerrimum cum Venetis bellum gereret, copiarum, quae in Istria et Carnis erant, dux designatus multiplicem ex hoste victoriam tulit... *Malo niže:* »Is, quamquam haud ita pridem ob acceptam ab Archiepiscopo Strigoniensi injuriam Buda insalutato Rege se subduxisset, patriae tamen caritate motus, quidquid hic molestiarum fuit, minime refugiendum sibi putavit.«

Strana 53. redac 24.

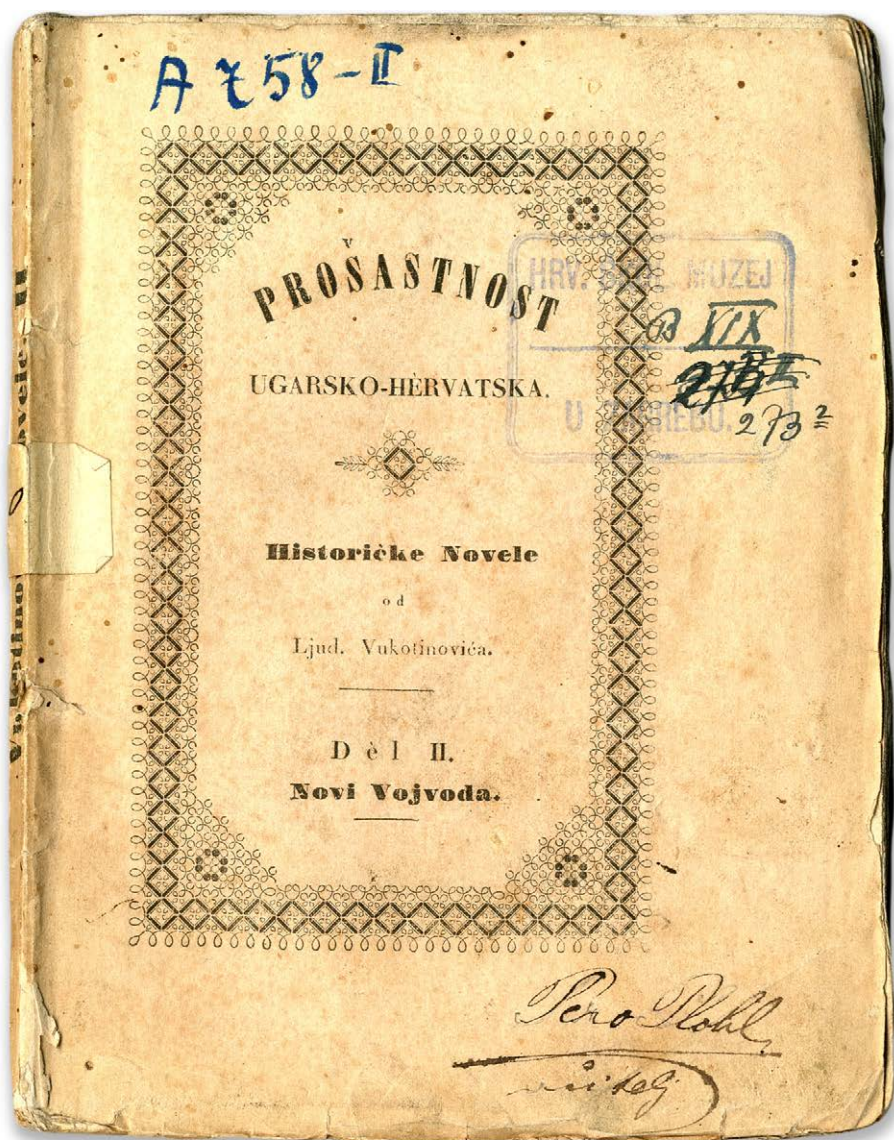
Istinitost toga dokazuje »*Kerečić in Notitiis praeliminaribus de Regnis Dalm. Croat. et Slav. periodo III. pag. 314.* Anno 1519, die 12-a X-bris lectae sunt literae Bani Dalmatiae et Croatiae credentiales, in persona Domini Thomae Nigri. Qui introductus est in sacrum Consistorium nomine ipsius Bani,*⁾ Comitum et Nobilium ipsorum Regnorum. Dixit ipsa Regna parata se dedere Turcae, et quod miserunt ad Regem oratores suos ipsi protestaturos, quod nollebant am-

*⁾ Petri Berislavić.

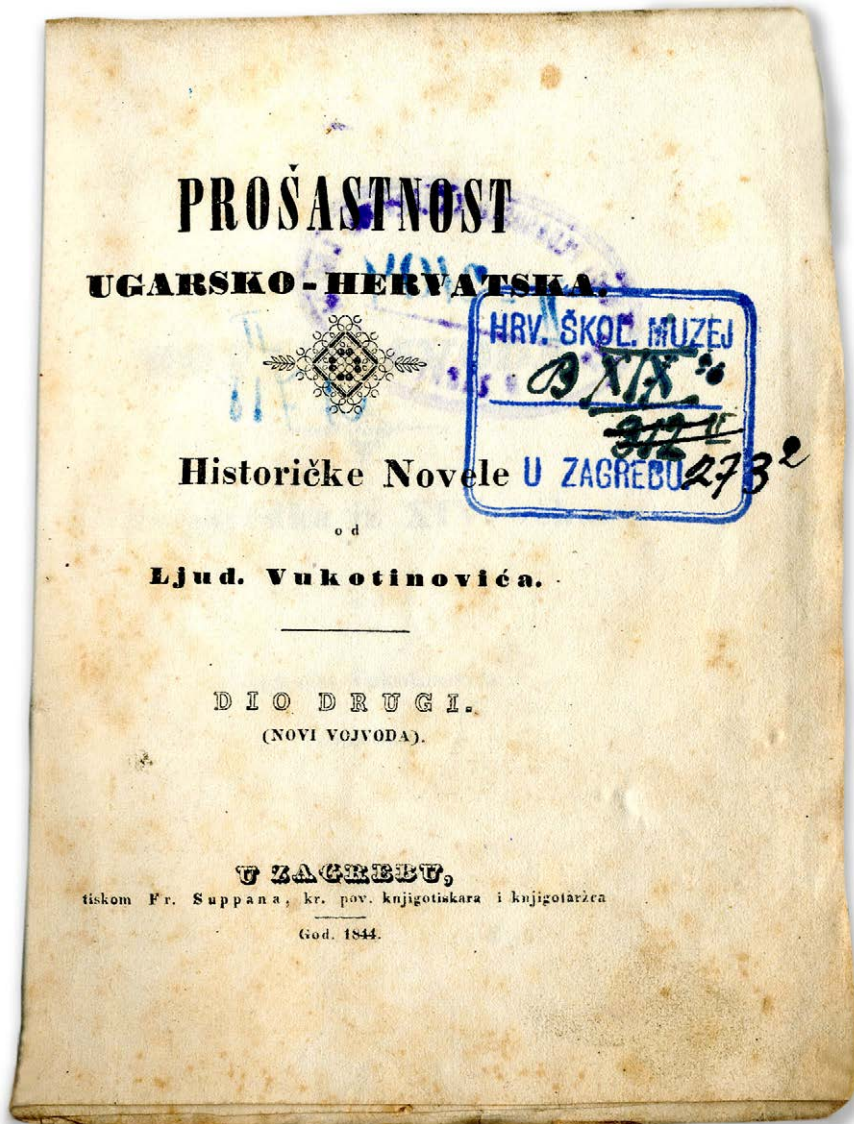
Stražnja strana korica romana *Štitonoša*, prvoga dijela *Prošastnosti ugarsko-hrvatske* Ljudevita Vukotinića, 1844.

The back cover of the novel *Štitonoša* [A Squire], the first part of *Prošastnost ugarsko-hrvatska* [The Hungarian-Croatian Past] by Ljudevit Vukotinić, 1844

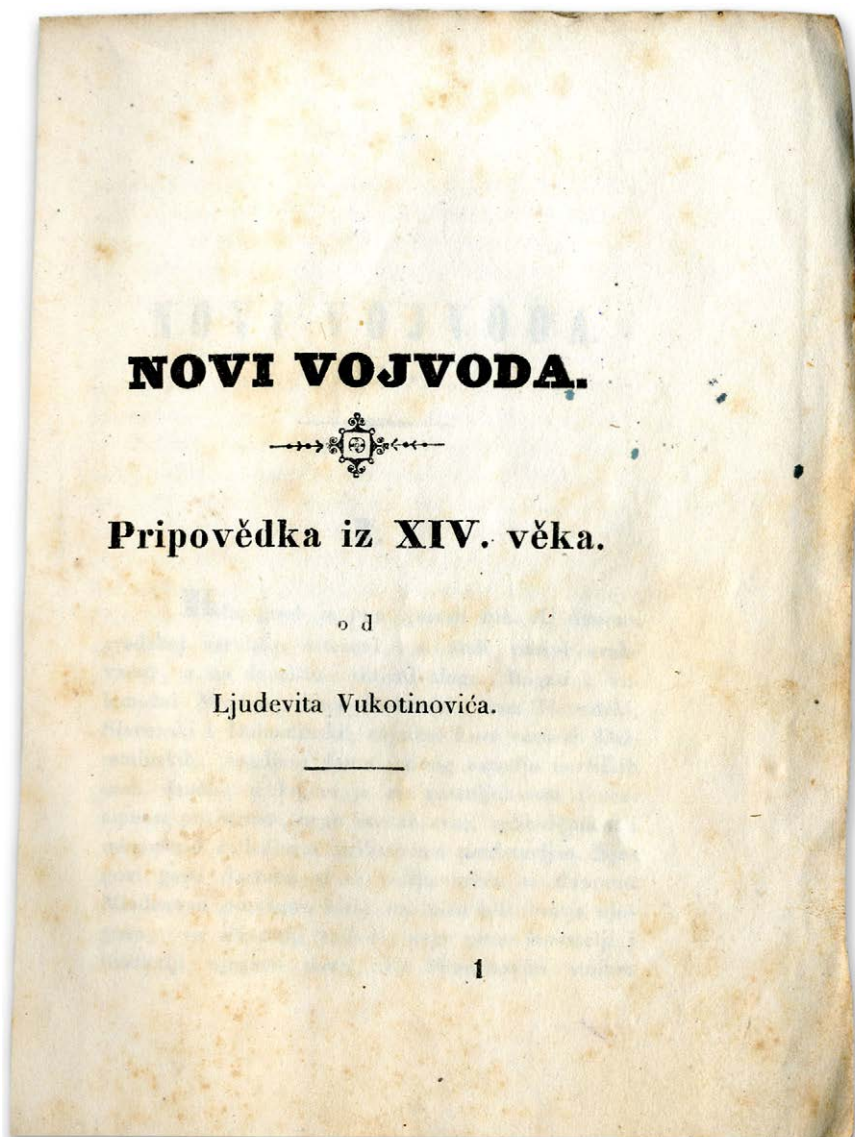
Prednja strana korica romana *Novi vojvoda*, druga dijela *Prošastnosti ugarsko-horvatske* Ljudevita Vukotinovića, 1844.

The front cover of the novel *Novi vojvoda* [The New Duke], the second part of *Prošastnost ugarsko-horvatska* [The Hungarian-Croatian Past] by Ljudevit Vukotinović, 1844

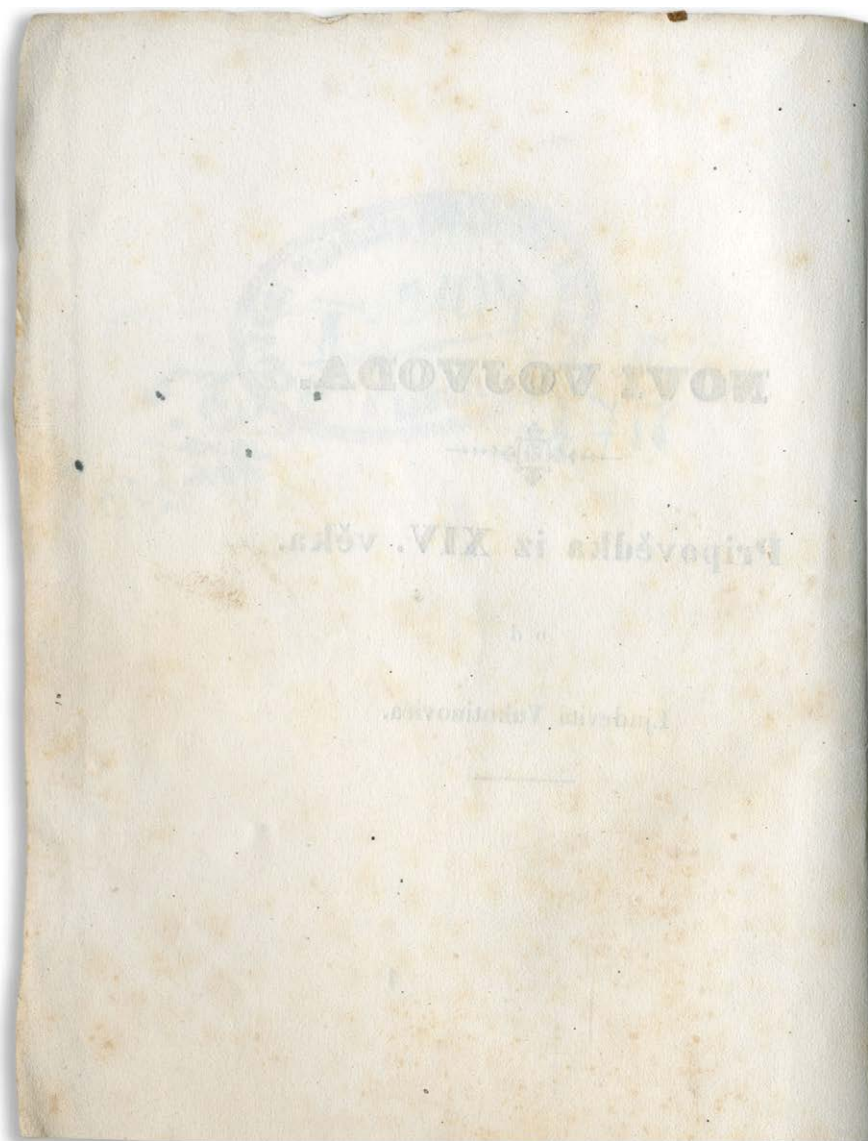

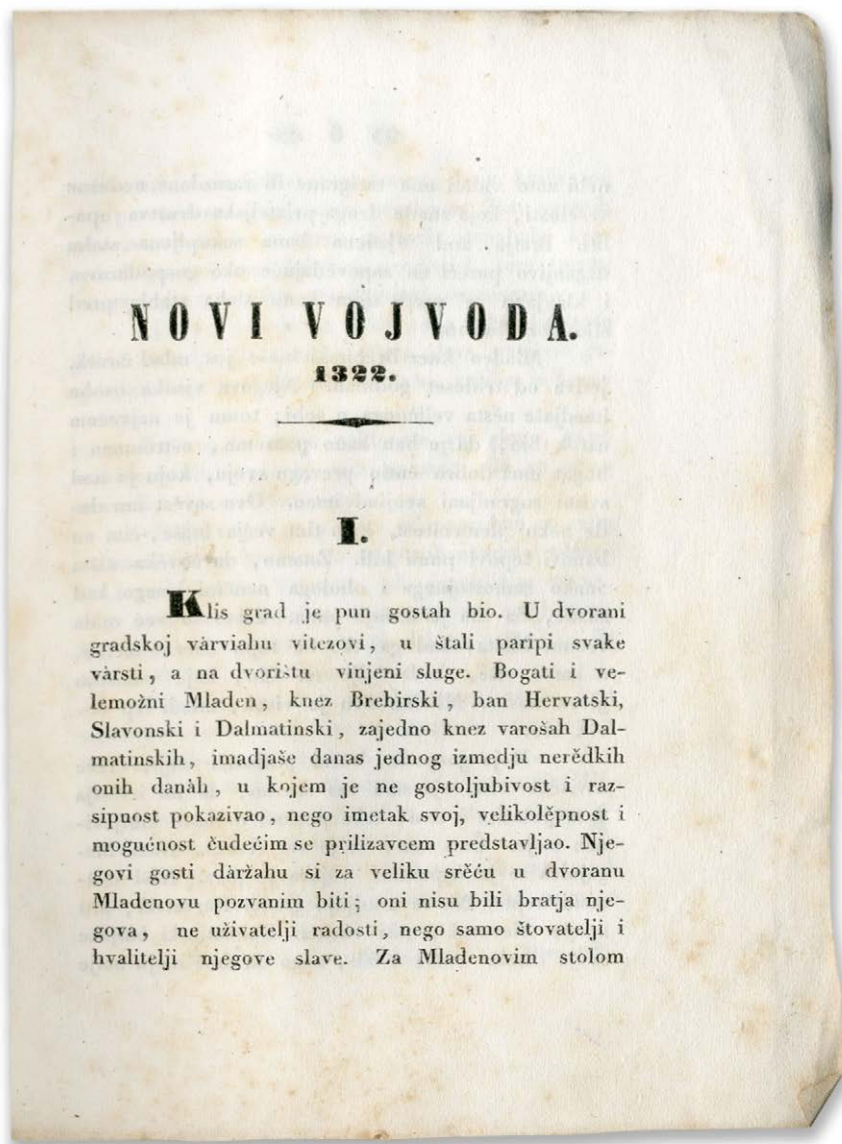
Naslovnica romana *Novi vojvoda*, drugoga dijela *Prošastnosti ugarsko-horvatske* Ljudevita Vukotinovića, 1844.

The title page of the novel *Novi vojvoda* [The New Duke], the second part of *Prošastnost ugarsko-horvatska* [The Hungarian-Croatian Past] by Ljudevit Vukotinović, 1844

Stranica s naslovom romana *Novi vojvoda* Ljudevita Vukotinića, 1844.
The half-title page of *Novi vojvoda* [The New Duke] by Ljudevit Vukotinić, 1844

Klis grad je pun gostah bio. U dvorani gradskoj vārvalu vitezovi, u štali paripi svake vārsti, a na dvorištu vinjeni slugе. Bogati i vелеmožni Mladen, knez Brebirski, ban Hervatski, Slavonski i Dalmatinski, zajedno knez varošah Dalmatinskih, imadjaše danas jednog izmedju nerēdkih onih danah, u kojem je ne gostoljubivost i razsipnost pokazivao, nego imetak svoj, velikolēpnost i mogućnost čudećim se prilizavcem predstavljao. Njegovi gosti dāržahu si za veliku srēću u dvoranu Mladenovu pozvanim biti; oni nisu bili bratja njegova, ne uživatelji radosti, nego samo štovatelji i hvalitelji njegove slave. Za Mladenovim stolom

Početak prvoga poglavlja romana *Novi vojvoda*, 1844., str. [1]
 The beginning of the first chapter of *Novi vojvoda* [The New Duke], 1844, p. [1]

Pridavak.

Onomu rodoljubnomu čitatelju, koji znati želi kako je „*novi vojvoda*“ svoje dane dočuvao; kazati možemo, da je Mladen dugo vremena svih dostojanstvâ i častih lišen u Zagrebu u sužanjstvu bio, zatim pako, da se je iz uze izpušten, u Trogir povratio. Tamo je srêd svojih nêgda nepriateljah mnogo godinah mirno, pobožno ali kasno i s najvećim kvaram na stazu krêposti doveden živio, dok je lèta 1340 mēseca Svibnja umro, i u stolnoj carkvi Trogirskoj pokopan. Na grob njegov biase slēdeći napis postavljen.

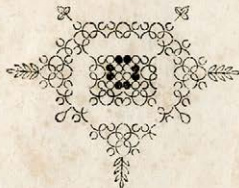
— Heu gemma splendida jacet sub hac pet	} ra
Gujus valor perit nunc in fossa tet	
Mladinus magnificus, qui Clissae fuit	} ti
Comes, sui sola spes, cur tam cito ruit	
Georgii Comit̃s memoriae bon	} nac
Natus, atque dominus Almisi Scardo	
Probitatis titulus, morum & hono	} ris
Ut flos vernans, defluit vir tanti valo	
Croatorum clypeus fortis & ipse er	} at
Inter omnes fortior volens, sive que	
Ejus mortem impiam cerno pro pecca	} tis
Slavoniae gentium evenisse gra	

❧ 83 ❧

Flete Sclavi nobilem nepotem bano } rum
 Largam vestram copiam pacis & hono }
 Sic preces altissimo date creato } ri
 Quod ipse misericors parcat peccato }

Za Mladenom zadobio je čast bansku Ivan Nelipić. Godine 1342 bio je Ljudevit po smrti Karola krunjen. Za mala pojavise se opet bune u Hárvatskoj, koje je Ljudevit pomoćju Stěpana kralja Bosanskoga utišio. U tom boju poginuo je Antun Mihovilović

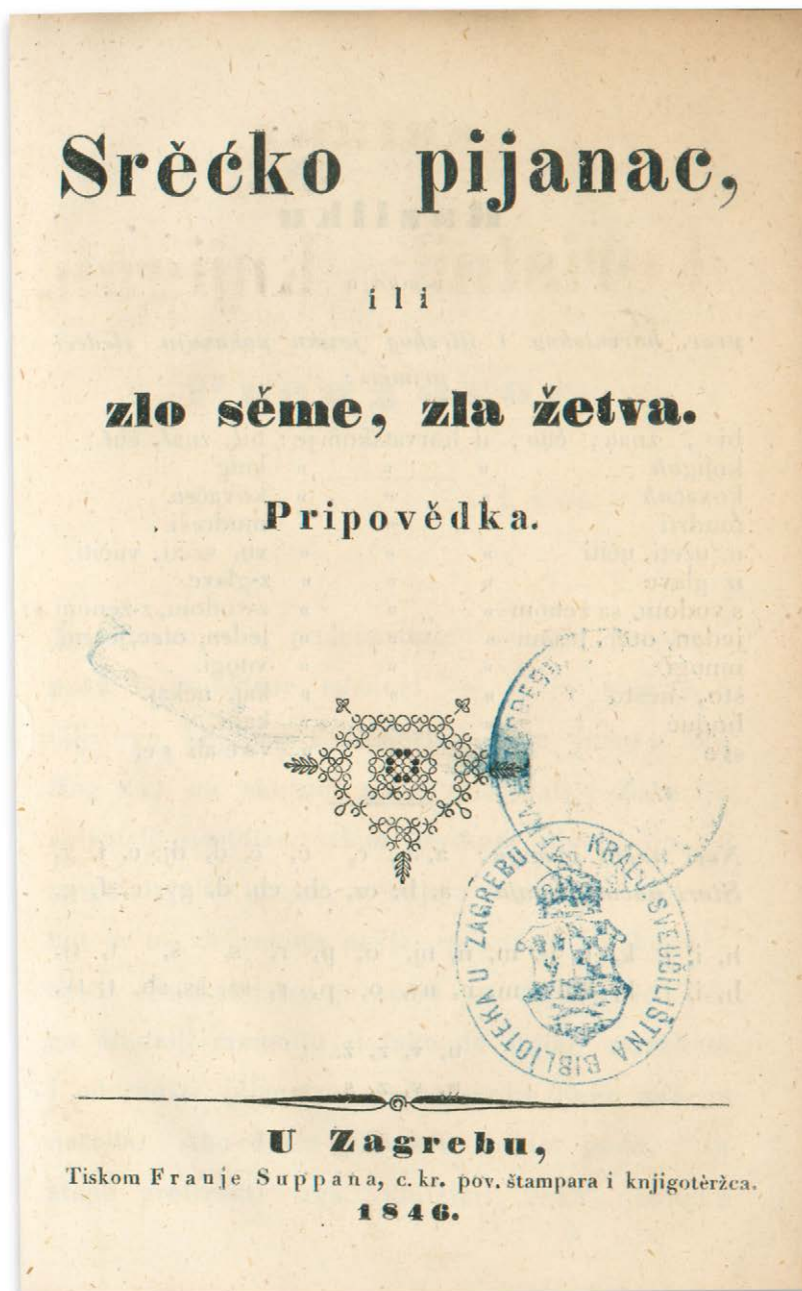

The epilogue titled “Pridavak” [Appendix], on the final pages of *Novi vojvoda* [The New Duke], 1844, pp. 82–83

Naslovna stranica nakladničkoga niza *Sbirka korisnih knjigah* u romanu *Srěčko pijanac: ili zlo sěme, zla žetva*, 1846.

The title page of the publishing series *Sbirka korisnih knjigah* [A Collection of Useful Books] in the novel *Srěčko pijanac: ili zlo, sěme zla žetva* [Srěčko the Drunkard: or You Reap What You Sow] by [F.Ž.], 1846

Naslovna stranica romana *Srěčko pijanac*, 1846.

The title page of the novel *Srěčko pijanac* [Srěčko the Drunkard] by [F.Ž.], 1846

Razliku

između

prov. horvatskog i ilirskog jezika pokazuju sljedeći priměri:

bio , znao , čuo , u	horvatskom je :	bił , znał , čuł .
knjigah	» » »	knig' .
kovačah	» » »	kovačev .
mudrii	» » »	mudreši .
u , uzeti , učiti	» » »	vu , vzeti , vučiti .
iz glave	» » »	z-glave .
s vodom , sa ženom	» » »	z-vodom , z-ženom .
jedan , otac , jesam	» » »	jeden , otec , jesem .
mnogi	» » »	vnogi .
što , nešto	» » »	kaj , nekaj .
buduć	» » »	kajti .
sve	» » »	vse ali se ,

Novi način pisanja : a, b, c, é, č, d, dj, e, f, g,

Stari način pisanja : a, b, cz, ch, ch, d, gy, e, f, g,

h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, tj,

h, i, j, k, l, ly, m, n, ny, o, p, r, sz, ss, sh, t, ty,

u, v, z, ž.

u, v, z, s.

Pravopisna bilješka u romanu *Srěčko pijanac*, 1846., str. [4]

An orthographical note in the novel *Srěčko pijanac* [Srěčko the Drunkard], 1846, p. [4]

Predgovor.

Izobraženje i podučavanje našega prostoga puka i zapuštene mladeži — to je svârha i cilj ove knjižice i slēdećih, koje ćemo, ako Bog da, na skorom na svētko dati. Zato je spisatelj nastojao takim jezikom pisati, da ga mogu dolnji i gornji zemljaci razumēti. Da li mu je to za rukom pošlo, pokazat će budućnost. Svakako mu je samo do toga stalo, da ga čitatelji razumiju, i tako da uvide mârzkost i odurnost pijanstva — najgârdje ljage našega naroda. Ako dakle gděkome na um padne, te stane pretresati ovu knjižicu, neka jeduako

1

Početak „Predgovora“ u romanu *Srēčko pijanac*, 1846., str. [5]
 The beginning of the “Predgovor” [Foreword] in the novel *Srēčko pijanac* [Srēčko the Drunkard], 1846, p. [5]

pamti, da se ovdè neradi samo o zabavi nego i o koristi; ne o rëèih, nego o stvari. — Ako smo mozebit u ovom preduzetju stranputicom udarili, drago èe nam biti, ako nas koj od naših stariih spisateljah zrëliim i boljim puèkim dëlom na pravu stazu navrati

Izdatelji.

Kraj „Predgovora“ u romanu *Srëèko pijanac*, 1846., str. [6]
 The ending of the “Predgovor” [Foreword] in the novel *Srëèko pijanac* [Srëèko the Drunkard], 1846, p. [6]

Briga.

U nekom selu živio je krépostan i bogat seljak (muž*) koj se je zvao Blažić. Marljivostju i dobrim gospodarstvom pribavio si je toliko imetka, da je bez brige živiti mogao, a radi krépostnoga života i poštenosti ljubili su ga svi susédi. Tako je živio Blažić zadovoljnije od mnogih, koji nose svétle oprave, i stanuju u velikih gradovih; samo da je jošte nešto imao, i on bi bio najsréćnii. Ali neima toga na ovom svétu, komu nebi ništa falilo. Naš Blažić nije imao dèteta, i to bi ga jako žalostilo. Višeputah mislio je sam u sebi: „Svega imam, čim Bog dèli, samo mi ono fali, što bi mi najmilie bilo. Svi su mi kuti puni, pak komu ću ostaviti jednoč sve ovo, kad neimam dèteta? Drugi će to razgrabiti, što sam ja s velikim trudom pribavio: pa možebiti neće nijedan od onih, koji se budu mojim potom hranili, reći: „Pokojna mu duša.“ Ja vidim drugih, koji su siromasi (siromaki) prama meni, a ipak zadovoljnije živu od mene. — Kad se trudni i umorni povérnu doma, od dèla odmore se i razvesele kod dèce. Kada jednoč umirali budu, dèca će im zatisnuti oči, i suze roniti nad njihovim grobom. A polag moje smértne postelje stajati će tudjine (stranjski) i mislit će: „Da bi samo skoro dušu izpustio, da možemo berže bolje imetak njegov razgrabiti. Tako bi večkrat promišljavao i onda mu se je na licu poznalo, da je nezadovoljan. Žena ga je pitala, šta mu fali; ali on joj nikada nije hotèo kazati (povédati); jer je znao, da bi ju tim razžalostio. Zato se je uvék izgovarao, da ga nešto boli.

*) Seljaku Horvati vele muž, ali to nije pravo rečeno; jer muž je svaki mužki, koj je već naveršio dobu mladenca. Tako je daklem i svaki gospon muž, ali zato nije seljak.

Veselje.

Ali na jedauput proměni Bog ovu brigu u veselje: što je dugo od Boga molio i prosio, to je izprosio, on je dobio sina. Sada je bio Blažić posve (zevsema) zadovoljan, i on se s nikim na světu nebi bio mēnjao. Ali u svojem veselju nezaboravi pobožni Blažić na onoga, od koga je ovu radost dobio, to jest na Boga: on se zatvori u sobu (hižu), i tu na samom skopljenima rukama i vrućim sěrcem zahvali oću nebeskomu za toliku srěću, koju mu je podělilo. A u srěći svojoj pomislio je i na nesrětne, i govorio sam u sebi: „Ti si milostivni oće s visine tvoje pogledao na mene nevrědnoga tvojega slugu, blagoslovio me i srětnoga učinio. Zato ću se i ja ogledati na druge nesrětnike i pomagat im: jer nebi bio vrědan milosti tvoje, ako nebi i sam milostivan bio.“ Obdari dakle, s koliko je mogao, sve siromake u susědstvu.

Krěštenje.

Kuma i kumu bogatuš lahko najde, zato nije ni Blažiću od potrebe bilo dugo iziskavati; on je to taki našao, jer nije ni iskao bogatua, kano što su mnogi ljudi navadni, koji si samo takve kume izbiraju, od kojih se pomoći ufaju. Blažiću nije baš trěbalo pomoći od nkoga, ali da mu je baš i trěbalo, on je dobro znao, da se na kumovu pomoć nemože osloniti (zaufati); jer je vidio, da su se skoro svi prevarili, koji su se na svoje kume zanesli; čuo je više putih, da je kum kumu u potrebi rekao: „Ako smo si mi kumi, nisu si naše kese (mošnje).“ To je Blažić dobro znao, a opet s druge strane znao je i to, da kum mora biti dobar, krěpostan i u vėri dobro podučěn cověk, koj bi hoćeo i mogao, ako bi potrebno bilo, za svoje kumće (piljuue, zelće) brinuti se i u vėri ga podučavati. Zato Blažić nije dugo promišljavao, nego je uzeo svomu

sinčiću za kume ne baš bogate, nego krčpostne svoje susjede, Vladislava Dobrića i njegovu ženu. Dogodilo se je, da je Dobrić baš onda bolestan (betežan) ležao, zato je poslao u město sebe svojega rodjaka Radu, da u njegovom imenu kumuje, i jer nije bilo u kući (hiži) babe, koja bi bila s djetom išla, zato su i nju u susjedstvu našli. Kad je tako sve priredjeno bilo, Blažić je pun veselja dēte svoje u ruke babine položio. Baba zapita: „Kako će se dēte zvati?“ A Blažić reče: „Kad mi se je ov sin rodio, onda mi je Bog najveću srēću podělilo, zato neka se Srēčko zove.“ Tako dēte odnesu, okeršte ga, nadēnu mu ime Srēčko. Rade je bio Dobrićev rodjak, ali nije bio tako razuman i krčpostan, kao Dobrić. Rade mislio je, kao što žalbože mnogi misle, da čověk nemože pravo vesel biti, dok nije pijan. Zato čim je dēte okeršteno bilo, vodio je kumu i babu u kerčmu. Tu je ženam koje šta pripovēdao, i jedan vērč vina za drugim nositi dao. Kuma ga je uvěk nagovarala, da se trēba kući vratiti, ali Rade i baba nisu zato marili. Dēte ogladni i počme plakati, nu baba je tomu taki pomoći znala: ona napuni svoju ruku vinom, i spusti ga djetu u usta. Dēte, kao što je naravski, ništa od početka jesti nemože, nego samo mlēko, počelo je vriskati, kad mu je kiselo vino u usta došlo, i bljuvati, ali baba mu ga opet u usta nalije, dok je najposlē umuknulo. Valja da je kano posve slabo od ono malo vina, što je progutati moralo, pijano postalo i zaspalo. Takva bedasta i škodljiva navada vlada u mnogih městih, osobito tamo, gdje mnogo vina ima. Na takovih městih odrasli ljudi vino vērhu svega ljube, i u njem najveću slast nalaze, pa zato misle, da se i novorodjenomu djetu vino tako jako dopada, kano i njim, a ne pomisle na to, da je ista narav djetu mladomu želudac tako uredila, da mu sve škodi osim mlēka, dok malo neporaste, zato baš tako jako dēca po selih umiru. Kada se je već smērknulo, uzme baba dēte, i oni odu doma, i jerbo su imali skoro dvē ure hoda do doma, zato su morali i po noći iti. Kada su već nē-

The second chapter, “Veselje” [Joy], and the beginning of the chapter “Kērštenje” [Christening] in the novel *Srēčko pijanac* [Srēčko the Drunkard], 1846, pp. 8–9

koliko vremena išli, onda se vino stopèrv u babi pravo razigra, i ona posta posve pijana. Kuma, koja nikad pijana nije bila, ostala je i sada trèzna, i kad je opazila, kako se baba njiše, hotèla joj je dète uzeti, i sama ga nositi. Ali baba mishla je, kako i svaki pijan misli, da je najpametnija i nije dala kumi dète, nego joj rekla: „ta ja nisam pijana kuma, kak vi mishite, ja sam samo malo dobre volje, i dobro znam, što èinim. Znaite, da mora baba dète nositi, i zato si ja nedam te sramote naèiniti, da bi ljudi rekli, da sam bila tako pijana, da nisam mogla dète nositi.“ Kuma joj ostavi na volju, i tako se je baba opet s dètetom dalje njihala. Kad su već blizu kuće bili, morali su po jednoj bèrvi prèko potoka iti. Rade i kuma išli su napèrvo, za njima tumarala je pijana baba s dètetom. Najedanput začuje kuma, kano da je nešto u vodu plosnulo, ona se poplašì pa potèrèi k potoku, i tu vidi, kako se baka sa siromaškim dètetom u vodi kopèrca. Rada bi se digla, a vino joj neda; bèrv, po kojoj su morali iti, bila je vèrlo uzka, i još k tomu suègom pokrita. Baba pijana, kad se je prèko nje njihala premahne, i pade s dètetom u potok. Na srècu bila je voda u zimi mala, i na onom mèstu mnogo rogoza, tako da se nisu mogli pobiti ni utopiti. Rade i kuma bèrzo priskoèiše, i izvukoše babu i dète.

Nepriateljstvo.

●**O**tae i mati netèrpljivo su izgledali dète svoje. Blažìe išao je svaki èas pred vrata, da gleda, da li se već vratjaju kumi. U tom dojde noè, i on ništa više vani vidèti nije mogao, zato se je nezadovoljno po sobi šetao, i sam sebi govorio: „Da èovèk ove moje kume pošalje po smèrt, mogao bi se naživèti!“ Najposlè začuje, da dète vani vrišti, veselo poskoèi i hoèe pred kume, ali na to baš oni stupe u sobu. Blažìe uzme bèrzo dète babi iz ruke, koja se je već malo raztrèznila u po-

Nastavak prethodnoga poglavlja i poèetak poglavlja „Nepriateljstvo“ u romanu *Srèèko pijanac*, 1846., str. 10–11

toku; ali na jedanput prohlēdi i plašljivo zapita: „Oda šta je dēte tako mokro i mērzlo?“ „Šta, mokro dēte?“ zapita jako uplašena mati, i pruži dērhēući ruke prama njenu. „Jest, mokro,“ odgevori otac i poda joj dēte. Na to pitanje nitko nije hotēo odgovoriti Blažiću, nego svi zabunjeni pogledaše k zemlji. Ali Blažić najedanput opazi, da je i baba mokra i reče joj: „Ta Jano i vi ste mokri!“ Jana se još bolje smuti, i začne buncati: „Gdē? Gdē?“

Blažić. „Ta valjda ēete i sami znati gdē?“

Jana. „Doista neznam.“

Na to Blažić sērdito k njoj priskoči, popade mokri kraj njezine odēce i reče: „Valjda ovdē.“

Jana. „Zbilja! Bog zna, kako je to?!“

Blažić. „To se razumi, da Bog zna, nego valj da i vi znate, valjda niste bili tako pijani, da nebi znali, gdē ste opali?“

Jana. „Ja pijana? nedaj Bože, ta vi i sami znate, da se ja neću opiti.“

Medjutim je mati dēte razpravila i na srēču opazila, da nije skroz mokro; jer je bilo dobro zamotano, i baba je opala s njim u rogoz, tako da voda nije mogla do tēla dētetu dojtī. Kada je to čuo Blažić, razveselilo mu se je taki sērce bolje, strah i sērditost ga mine, on se opet približi k babi, ter joj reče: „Znam ja Jano, znam da se vi nigdar opiti nećete; dok pijete vodu: ali molim vas kažite mi ipak, od šta ste mokri, vi i dēte?“

Jana. „Aha, sad mi baš dojde na pamet, kad sam polag jedne brēze išla, zadēla sam se u granu jednu i onda obalio se je sneg s nje, ter izmočio mene i dēte.“

Blažić. „Ali da je to sve istina, snēg nije južan, da bi vas tako izmočiti mogao.“

Baba otvori usta i hoće da nēšto odgovori, ali joj nije baš nikakva prava laž hotēla na pamet dojtī, i tako zamukne kao kamen. Kuma je medjutim jednako mučala. Kada opazi, da se je Blažić udobrovoljio, a baba sva smutila, nasmije se i reče: „Vidite, Jano, da laž ima kratke noge i da se s lažjom ne-

može daleko doći. „Zatim pripovjerala je vjerno Blažiću sve, što se je dogodilo. —

„Vidite, reče Blažić Jani, kakovo zlo pijanščina čini: što bi bilo, da je bila voda velika? ostali bi bili, vi i dčete moje, moje najveće veselje, u vodi, vi bi bili mene i ženu moju napravili za uvjek nesrećne i žalostne.“

Baba. „Da je, da je tako, ali nije, pak s tim budete zadovoljni.“

Blažić. A šta bi bilo, da su kumi otišli daleko pred vami, pak da nisu čuli, kad ste opali u vodu, vi bi se bili smrznuli zajedno s djetetom.“

Baba se je medjutim po sve bila otrježnila i začela se je sramiti i srditi, što ju je Blažić tako izpitavao. Ona ljuto odgovori: „Da je tako, onda nebi bilo ovako, kako je sada, nego bija i dčete ležali u grabi pod bčrvjom. Kad budete opet imali sina ili kćer na kćerst poslati, vi si dajte prie napraviti dčervenu babu, koja će vam dčete na kćerstu deržati, ona vam doista neće ni kušati vina. S Bogom.“ Ovo baba reče, otvori vrata i otiđe. „Da si ti samo kuma — reče Blažić, kad je već Baba otišla, — ti bi i u dčervenu babu vino ulčevala.“

Malozatim otiđe Rade s kumom. Blažić bio je vesel, da mu je samo sin živ i zdrav ostao, i oprostio je sve babi. Ali mati dčeta nikada nije mogla zaboraviti, u kakovu pogibelj postavila joj je Jana dčete i one ostale su nepriateljice od onoga dana.

Tako nekogi čovček vas u vinu žive, niti nepomisli, kakvo zlo odtud izhadja, on se naloče i onda kad obavlja najsvetije posle tak, da nije niti marhi, nego kladi spodoban. Tak sve, što je sveto oskvěrni, niti nemisli na to, kako po tom grčši, nezna, da sveto pismo govori: „Proklet, koj dčelo Božje nemarno obavlja.“

Odhranjenje.

Blažić bio je od sada sasvim zadovoljan, i jošte marljivii nego prije. Vas dan vèrtèo se je marljivo okolo dèla, i kada ga je dèlo hotèlo utruditi, onda je sam sebi govorio: „Dèlaj, dèlaj — marljivost tvoja biti će na hasan dètetu tvomu, kada ti ostariš, i nećeš moći od starosti dèlati, delati će tvoj sin mèsto tebe, a ti ćeš lèpo u miru živiti.“ Kad se je na večer vratio doma, zabavljao se je i poigravao sa sinčićem svojim. Mnogo putih je sèdio dobar komad noći sa ženom svojom pri stolu i s njom se razgovarao: kako ćedu oni dva lèpo mladoga Srčèka odhraniti, u školu ga dati i tako od njega dobrog i poštenog čovèka napraviti.

Ali Blažić nije pomislio, da to nije dosta, ako mi dèci samo dobar nauk i pèldu dajemo, ako želimo da postanu dobri i srčèni ljudi, nego da trèba i paziti, da ih nepokvare drugi. Tako se je dogodilo pri Srčèku. Blažić, istina, tersio se je taki, čim je Srčèko začeo govoriti, njega na strah Bòžji naučiti; ali je to malo hasnilo, jer su drugi otajno iz njega pijanca napravili. Ljudi, koji vino dèrže za najveće dobro ovoga svèta, misle, da i svaki drugi čovèk vino najviše ljubi i da mu nije moći većju ljubav i priateljstvo izkazati, nego ako mu čašu vina ponudimo. Srčèko bio je lèp dečak, zato ga je sve rado imalo, i zato mu je svaki, koj je mogao, vina davao. Družina znala je svaki čas ukrasti vina, kojim je Srčèka napajala. Nesrčèom bila je još i kèrcma kod Blažića, kamo su uvek ljudi dohadjali. Svakomu se je lèpi Srčèko dopao, svaki se je hotèo s njim poigrati i svaki da mu se priljubi i prikupi, podao mu je vina. Srčèku se naravno od početka nije vino dopalo, jer mu nije u tek išlo, on se je uvek namèrgodio, kad su u njega vino lèvali; ali oni su mu govorili: „to ništa neima, vre se privikneš, moraš se krèpiti;“ — „kako ćeš živèti i dèlati, ako nebudeš vina pio.“ Takvim načinom priviknuo je Srčèko zbilja sve bolje i bolje k vinu, svaki dan je više vino i žgancu

The continuation of the previous chapter and the beginning of the chapter “Odhranjenje” [Nurture] in the novel *Srčèko pijanac* [Srčèko the Drunkard], 1846, pp.

Za njega nije bilo mira ni pokoja. Ah! smert, pred kojom drugi dèrhcu, bila je jedino ufanje njegovo. Komaj je izčekao, da skoro dojde dan onaj, koj će konac učiniti mukam njegovim.

Na dan prie smerti svoje sèdio je pri stolu naslonjen na ruku, kad stražar na jedanput otvori vrata. Srèčko pogleda i vidi, gdè njegova žena i stari Dobrić k njemu u nutra stupe. Kad on to opazi, zaviče u najvećoj žalosti: O ljute rane moje! Baro, Baro, zar si ti došla pohoditi obèšenjaka (galženaka). To reče i pokrije si rukama lice. Bara, kad ga opazi, onesvesti se (omilavi, omegli) i bila bi na zemlju pala, da ju Dobrić nije uzdržao. Kad opet k sebi dojde, pristupi k Srèčku, zagèrli ga i progovori: „O! Srèčko, nesrètni Srèčko zar se tako opet vidimo?“

Srèčko. O Baro! kako si ti ovamo došla?“

Gorko plaćući pripovèda mu Bara sve, što se dogodilo, odkad je on iz sela pobègao: kako su ga drugi dan iskati došli, kako je gospoština za njim na sve strane pisala. Pripovèda, koliko je ona preterpila i kako se je dugo zahman trudila saznati za njega, gdè je, dok nije jučer od gospoštine žalostan glas dobila, što se š njim pripetilo. Kada je tako doveršila govor svoj, onda pridoda. „Ja sam hotèla, da te vidim i da činim za te, ako je još moći što činiti, zato sam se odmah na put spremila i stari Dobrić bio je tako dobar, te me sprovodio.“

Srèčko. Oj zlatna ženo! ti me dakle nemèrziš? O ti krotka umiljata dušo! koliko sam ti zadao gorkih urah, koliko sam te nedužnu proganjao, ti si dobra dušo! mučala i tiho terpila, a sad ću te siromašnu ostaviti. Ja sam zapio imetak i napravio duge, ti ćeš ostati udova s drobnom dètcom. Dà biti ćeš udova, ali ne udova, kano što su druge, nego udova osramoćena, udova obèšenjaka. O teški i preteški grèhi moji! Baro moja i vi vrèdni kume! zaslužio sam prokletstvo vaše, ali nemojte, nemojte me kleti. Oprostite mi, dragi moji! ja mislim, da će mi i Bog lasnie (lakše) oprostiti, kad mi vi oprostite.

Bara na to ništa neodgovori, ali se iz suzah njezinih vidilo, da oprašća. Dobrić reče: „E moj Srěčko, ja se nikad nesrdim na nesrećnoga, ja ga samo žalim.“

Srěčko. „Vi mi dakle oprašćate. O Bože moj! ti si milostivni prema meni, nego što sam zaslužio. Baro, kaži mi šta rade (dělaju) dēta moja?“

Bara. „Tvoja su dēta još malena, ni neznaju, što se je tebi dogodilo, plaču i pitaju: gdje je otac, hoće li skoro doći?“

Srěčko. „O žalostnog oca! koj nesmē svoje dētce viditi. Baro, ja nemogu mojoj dētci poslati blagoslova. Šta će jim blagoslov obešenjaka? Skerbi ti za njih, daj jim ti tvoj blagoslov. Kaži jim slobodno: tko je bio njihov otac; kaži jim, da ga je vino na vēšala spravilo.“

Sada stražar javi, da se približava duhovnik (pop), zato su se morali sa Srěčkom razstati. Ah! težak je to bio razstanak. Bara obeća Srěčku, da će sva moguća činiti, da ga oslobodi. Srěčko joj reče, da neka da svemu mira, da bi trud njezin zahman bio i na zadnje pridoda: „Věřuj meni, da volim umrēti nego živiti, za ovakova nesrećnika neima mira nego u hladnom grobu.“

Duhovnik stupi u sobu i Bara s Dobrićem otiđe. Srěčko se pripravi na smert. Drugi dan je visio. Kad je pod vēšalami stajao, bile su njegove zadnje reći ove: „O majko moja! ja bi te morao kleti, jerbo si ti kriva, da ja moram na vēšalah umrēti. Ali nikad nisam bio dobar krestjenik, sad ću biti, sad ću moliti za vas, koji ste me napravili nesrećnim. Neka Bog prosti tebi majko i svim, koji su naćuili od mene pijanca.“

Konac.

Tako je umro Srěčko, — Srěčko, koj je bio od bogatih roditeljah, koji bi bio mogao tako srećno i zadovoljno živiti, on je siromak postao, druge osiromašio, on se

nije sméo pred ljudmi ni pokazati, nije imao kamo leći, nije imao zalagaja kruha, do toga dospio, da je sam sebi smért želio. Tko bi to bio mislio pri porodu njegovom ili pri kèrstu, kad su mu nadéli ime „Srèčko?“ Pa ipak nije bio Srèčko pokvarenoga sèrca. On je bio milostivan, on je pomogao svakoj siroti, kad je mogao. Šta je bilo uzrok njegovoj nesrèci?

Vino. On je svaki dan veći pijanac bio, najposlè živio je kano marha, skèrbio samo za svoje tèlo, a dušu posve zanemario. Vino činilo je, da se nije za ništa brinuo, da je bio grub i s domari svojimi. A tko ga je pijancem učinio? oni, koji su ga rado imali. koji su mu vinom ugodèti hotèli i govorili: „Pij sinko, pij, da se okrèpiš.“ Ovi su ga malo po malo privadili na vino, napravili iz njega pijanca; ovi su mu krivi bili, da je na vèšalih umro. Da je mati bolje na njega pazila, da ga je prešibala, kad je vriskao za vinom i kad nije hotèo pokoran biti: iz njega bi bio srèčan, zadovoljan i krèpostan èovèk postao. Oglledajte se otci i matere u žalostan život Srèèkov, pa nepušćajte sve na volju vašoj dètci, jer èete iz nje nevaljance napraviti, koji èevam jednoè jadom napuniti vašu starost. Pogledajte oko vas, pa èete i sami vidit, da ima više takovih, kakov je Srèčko bio. Ako baš nikoga ni neubiju, kako je Srèčko, zato ipak nisu ništa bolji od njega: neka samo dojdou u takovu priliku, u kakovoj je Srèčko bio, bit èe kano i on. Vidit èe te mnoge takove, koji su od mlada vinom pokvareni, kasnije sve veći i veći pijanci postali, prie vrèmena otišli s ovoga svèta. To sve može èovèk svaki dan viditi, ali nitko neèe da se uèi od tudje pelde. Roditelji miluju odviše svoje dète, i neèe, da ga kastiguju, kad zasluži — pušćaju mu sve na volju. Pa kad po tom dète odraste zloèesto i svojevoljno, kad njim šramotu i tugu èini, onda jadikuju; „Zašto si me Bože! tako kastigao?“ Nije tomu Bog kriv, kad èovèk ludo dèla, nego sam èovèk, „Tko zlo èini, neka se dobrom nenada.“

Zadnja stranica romana *Srèčko pijanac*, 1846., str. 52

The final page of the novel *Srèčko pijanac* [*Srèčko the Drunkard*], 1846, p. [52]